

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta pedagogická
Katedra českého jazyka a literatury
Katedra oboru: Český jazyk – anglický jazyk
Téma: Česká literatura výtvarná – 19. a 20. st.
Diplomová práce

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obor: Český jazyk – anglický jazyk
Téma: Česká literatura výtvarná – 19. a 20. st.
Vedoucí práce: Mgr. Eva Kozmlová

V 32/977

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

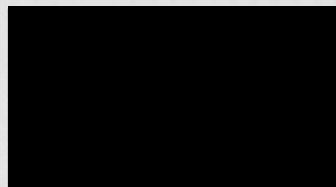
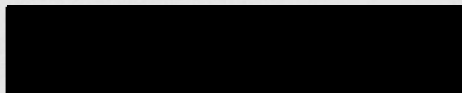
Katedra českého jazyka a literatury

Kombinace oborů: český jazyk - anglický jazyk

Téma: "OBRAZ ŽENY VIKTORIÁNSKÉ SPOLEČNOSTI
V ROMÁNECH SESTER BRONTĚOVÝCH"

Diplomová práce: 96-FP-KČL-041

Autor: Bohumila PLENEROVÁ (Hubená)

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková

Počet	stran	obrázků
	71	5

V Jablonci nad Nisou, dne 19. 4. 1997

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

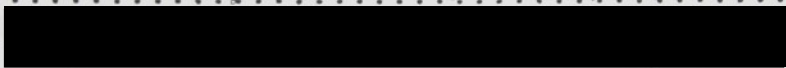
461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6 Tel.: 42.48.5227111 Fax: 42.48.5227332

Katedra: ..českého jazyka a literatury.....

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(závěrečného projektu)

diplomant: ..Bohumila Plenerová /Hubená/.....

adresa: ....

obor:český jazyk - anglický jazyk.....

Název DP: ..Obraz ženy viktoriánské společnosti v románech.....

..sester Brontëových.....

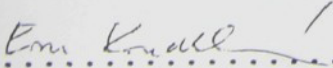
.....

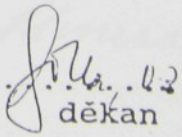
Vedoucí práce: ..Eve Koudelková.....

Termín odevzdání: ..30. 4. 1997.....

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž specifikují zadání: východiska, cíle, předpoklady, metody zpracování, základní literaturu (zpravidla na rub tohoto formuláře). Zásady pro zpracování DP lze zakoupit v Edičním středisku TU a jsou též k dispozici v UK TUL, na katedrách a na Děkanátě Pedagogické fakulty.

V Liberci dne ..23. 5. 19.96

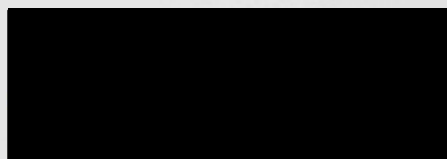
....
vedoucí katedry

....
děkan

Převzal (diplomant):

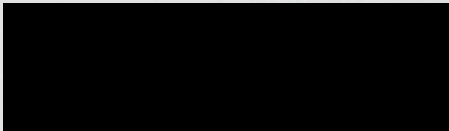
Datum: 25. 11. 1996

Podpis:

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

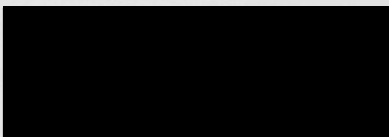
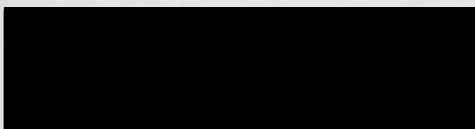
Prohlášení k využívání výsledků
diplomové práce:

Jsem si vědoma těchto skutečností:

- a/ Diplomová práce je majetkem školy
- b/ S diplomovou prací nelze bez svolení disponovat
- c/ Diplomová práce může být zapůjčena či objednána (kopie) za účelem využití jejího obsahu

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Bohumila Plenerová

R é s u m é

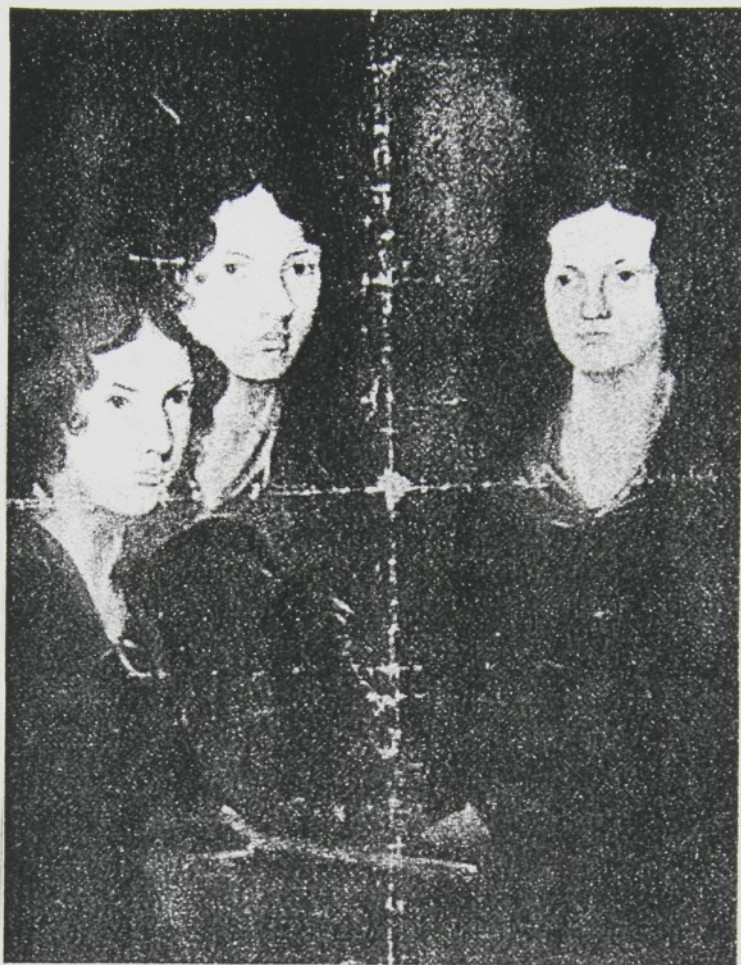
Ve své diplomové práci se zabývám analýzou děl tří anglických spisovatelek 1. poloviny 19. století, sester Brontëových. V jejich tvorbě jsem se zaměřila především na ženské hrdinky žijící ve specifickém prostředí viktoriánské společnosti. Uvedla jsem životopisná fakta o rodině Brontëových, o prostředí, kterým byly sestry ovlivněny ve své umělecké tvorbě. Dále jsem srovnávala literární hrdinky jednotlivých sester a nakonec jsem porovnávala typické motivy vyskytující se v románech všech tří sester a formální uspořádání jejich knih. V závěru hodnotím význam díla sester Brontëových pro světovou literaturu a uvádím některá slavná filmová zpracování jejich románů.

In my Diploma Work I deal with the analysis of the work of three English writers of the first half of 19th century, the Brontë sisters. In their art work I focused mainly on women's characters living in the specific milieu of the Victorian society. I introduced the autobiographical data of the Brontë family, the background that had influenced the work of the sisters. Then I tried to compare the literary heroines of the individual sisters and at last I compared typical motives that appear in the novels of all three sisters. I also confronted the compositions of their books with one another. In conclusion I evaluate the significance of the Brontë sisters' art work for the world literature and present some of the famous film adaptations of their novels.

In meiner Diplomarbeit befasse ich mich mit der Analyse der Werke dreier englischer Schriftstellerinnen, der Schwestern Brontë aus der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts. In ihren Büchern, habe ich mich vor allem auf Frauenheldinnen eingestellt, die in der spezifischen Umwelt viktorianischer Gesellschaft leben. Ich habe lebensgeschichtliche Tatsachen der Familie Brontë sowie der Umwelt vorgebracht,

von welcher die Schwestern in ihrem künstlerischen Schaffen beeinflusst wurden. Ferner verglich ich die literarischen Heldinnen der einzelnen Schwestern miteinander und am Ende verglich ich die typischen Motive, welche sich in den Romanen aller drei Schwestern befinden, und ich habe die Komposition ihrer Bücher konfrontiert. Abschließend bewertete ich die Bedeutung der Werke der Schwestern Brontë für die Weltliteratur und erwähnte einige berühmte Filmadaptationen ihrer Romane.

1/ Úvod	1
2/ Brontëova rodina a krajina severní Anglie v 1. polovině 19. století - prostředí, které ovlivnilo tvorbu sester Brontëových	1 - 9
3/ Charlotte Brontëová a její romány "Jana Eyrová", "Shirley", "Villette" - analýza románů, charakteristika hlavních postav a jejich srovnání	10 - 33
4/ Emily Brontëová a její jediný román "Na Větrné hůrce" - rekapitulace děje a porovnání charakteru Kateřiny a její dcery Katky	34 - 46
5/ Anne Brontëová a romány "Agnes Greyová" a "Dvojí život Heleny Grahamové" - porovnání obou románů a hrdinek	47 - 58
6/ Typické motivy objevující se v románech sester Brontëových a porovnání všech tří sester a jejich tvorby z hlediska obsaho- vého i kompozičního	59 - 67
7/ Závěr: celkové zhodnocení díla sester Brontëových, jeho význam pro světovou literaturu a uvedení některých filmových zpracování stěžejních děl	68 - 70
Bibliografie	71

Skupinový portrét sester Brontëových od jejich
bratra Branwella (zleva doprava: Anne, Emily,
vyretušovaný Branwell a Charlotte)

The National Portrait Gallery, London

1/ Úvod

Již bezmála sto padesát let oblažují čtenáře nejen v anglicky mluvících zemích, ale téměř na celém světě, romány tří sester: sester Brontëových.

Sestry Brontëovy žily v odlehlé vsi Haworthu v severoanglickém hrabství Yorkshire v první polovině 19. století, v době vlády anglické královny Viktorie I., podle níž bylo období její vlády nazváno obdobím viktoriánským.

Svůj nedlouhý život prožily sestry velmi plodně a vytvořily opravdu pozoruhodné dílo, které se těší širokému čtenářskému zájmu dodnes a které je svým způsobem jedinečné v historii celosvětové literatury.

Jedinečný půvab jejich románů pramení z neobvyklého způsobu života sester, z jejich osobitého nadání i života ve specifickém klimatu přírodním i společensko-politickém.

2/ Brontëova rodina a krajina severní Anglie v 1. polovině 19. století - prostředí, které ovlivnilo tvorbu sester Brontëových

Formování osobností sester započalo v jejich rodině, která byla vysoce - zvláště umělecky - nadaná. Otec spisovatelek, Patrick Brontë, pocházel z chudé irské rolnické rodiny, takže jen díky velké houževnatosti vystudoval teologii v Cambridgi, kde si změnil původní jméno Brunty

na vznešeněji znějící Brontë. Matčina rodina žila v jihozápadním výběžku Anglie, Cornwallu, a byla dost zámožná.

Po sňatku roku 1812 vystřídali novomanželé Brontëovi dvě anglikánské farnosti v severní Anglii: Hartshead-Cum-Clifton, kde se narodily jejich dvě nejstarší děti, dcery Maria a Elizabeth, a Thornton, kde spatřily světlo světa další čtyři děti: Charlotte (1816-1855), Patrick Branwell (1817-1848), Emily (1818-1848) a Anne (1820-1849). Nakonec se v roce 1820 usadili v Haworthu, kde pan Brontë působil doživotně jako pastor. Naneštěstí tu mladá paní Maria Brontëová zanedlouho onemocněla a v roce 1821 zemřela. Její místo v domácnosti nezištně zaujala její nejstarší sestra Elizabeth, která se přestěhovala z Cornwallu do Haworthu, aby se ujala domácnosti zemřelé sestry a jejích šesti dětí.

Děti od malička vyrůstaly ve zvláštním prostředí. Bylo to nejen drsné přírodní klima okolí Haworthu obklopeného pustými vřesovišti, ponuré prostředí Haworthské fary, přilehlého kostela a hřbitova, na který měla rodina Brontëova neustálý výhled, ale bylo to i prostředí domova, kde chyběla laskavá mateřská něha. Děti byly vychovávány strohým, přísným otcem a svéráznou tetou.

V roce 1824 se otec rozhodl poslat dcery ve věku 10, 9, 8 a 6 let do vzdělávacího ústavu pro dcery duchovních, do internátní školy v Cowan Bridge. Tato škola byla zčásti financována z dobročinných darů, a proto podmínky v ní byly více než zlé: chudá a nekvalitní strava, nedostatek teplého

oblečení a příliš tvrdá disciplína smíšená s náboženským fanatismem. Škola se navíc nacházela v nezdravé krajině.

Výsledek pobytu dětí v této škole byl pro rodinu Brontëových tragický: dvě nejstarší dcery, Maria a Elizabeth, brzy zemřely na tuberkulózu a mladší Charlotte a Emily se vrátily domů s podlomeným zdravím.

Následující roky tedy zbývajících čtyři děti trávily doma v péči pana Brontëa, tety a věrné služky Tabby, která byla sice nevzdělaná, ale znala nepřeberné množství pohádek a pověstí, jimiž rozněcovala jejich dětskou představivost. Jako děti duchovního byli sourozenci odděleni nepřeklenutelnou bariérou od svých vrstevníků - prostých venkovských chlapců a děvčat. Tato skutečnost vedla k tomu, že se děti velmi těsně semknuly a pocitu izolovanosti se bránily vytvořením společného imaginárního světa, který však nikdy zcela neznamenal opomíjení světa skutečného. Díky otcovu hlasitému předčítání z novin se Brontëovy děti seznamovaly s politickým děním ve světě a své takto získané vědomosti přetavovaly ve vlastních imaginárních příbězích, které svou myšlenkovou, uměleckou a fantazijní hodnotou naznačovaly talent nebývalého druhu.

Z té doby se zachovaly četné miniaturní sešitky, do kterých si děti zaznamenávaly své básně, hry i dobrodružné povídky o romantických krajích (Angria, Gondal) i o krásných, ale osudově zatracených hrdinech a hrdinkách.

Otec, jakkoli byl strohý, nebránil dětem v rozvíjení jejich literárního talentu a jejich vzdělávání podporoval. Kromě literárního talentu se v rodině Brontëovů objevoval i talent výtvarný. Obzvlášť nadaný, literárně i výtvarně, se jevil syn Patrick Branwell a otec do něj vložil své nejambicióznější naděje. Branwell měl jít studovat malířství na Královskou akademii do Londýna. Měl, podle všeho, snad největší talent ze všech Brontëových sourozenců, ale jako jediný chlapec v rodině byl všemi jejími členy poněkud rozmazlován, což ve svých důsledcích mělo velmi negativní dopad na jeho křehkou, nestálou osobnost. Branwell je líčen jako psychicky nejslabší ze sourozenců. Díky nedostatku pevné vůle, kterou tolik oplývaly jeho sestry, vedené mnohem přísněji, Branwell doslova zahodil svůj talent a promrhal své nejlepší schopnosti v alkoholu a nakonec i v drogách.

Vše začalo jeho návštěvami v místním hostinci U Černého býka, kde bavil hosty svými vtipnými a duchaplnými proslavy, a byl tam proto často žádán. Posléze však díky své bezzásadovosti a slabé vůli podlehl nemírnému pití alkoholu, sen o studiích malířství na Královské akademii se rozplynul a z Branwella se stal plytký požitkář, zhýralec a zpustlík. K jeho úpadku přispěla snad i milostná aféra s manželkou svého zaměstnavatele, když působil jako domácí učitel v panské rodině, kde byla zaměstnána i jeho sestra Anne jako vychovatelka. Branwell byl zamilován do postarší ženy opravdově, neměl ale odvahu udělat něco radikálního, a tak byl po čase svou milenkou opuštěn.

Tato epizoda a také smrt milované tety, která si Branwella oblíbila ze všech dětí nejvíc, ho vrhly ještě více do jeho morální a fyzické zkázy. Branwell se stal závislým na opiu a jeho sestry ani otec, stále více ztrácející zrak, mu nedovedli pomoci. Branwell neměl sílu svých sester prát se s nepřízní osudu, zocelit se a zúročit i trpké zkušenosti a rány života, nýbrž slabošsky utrácel život v pitkách a braní drog, které ho nakonec přivedly do záhuby. Zemřel ve svých 31 letech úplně zlomený.

Vše, co zbylo z jeho mimořádného talentu, je pár nevšedních básní a rodinných portrétů, z nichž je nejznámější portrét Charlotty, Emily a Anne Brontëových, na kterém původně namaloval i svoji podobiznu, kterou v záchvatu hořkosti nad svou osobou a zmařeným životem sám vymazal. Originál obrazu Patricka Branwella Brontëa je uložen v londýnské Portrait Gallery.

Jinak než všemi rozmazlovaný Branwell se se životem musely potýkat jeho sestry. Byly si všechny velmi blízké, přestože se jejich povahy dost lišily. Sestry žily střídavě doma, střídavě v laciných internátních školách.

V roce 1831 strávila Charlotte rok ve škole slečny Woolové v Roe Headu, kde si našla několik přátel mezi spolužačkami. Ze zachované korespondence s nimi se tak dovídáme o některých podrobnostech Charlottina života. V roce 1835 se do téže školy vrátila už jako učitelka a její sestra Emily tam krátce pobývala s ní jako žákyně.

Nejstarší ze sester, Charlotte, se snažila ulehčit rodině po finanční stránce, neboť rodina žila z nevelkého platu duchovního. Tento příjem byl ještě ztenčen dluhy, které museli zaplatit za rozmařilého Branwella. Učitelský plat v Roe Headu byl nízký a Charlotte se tedy rozhodla nějaký čas pracovat jako vychovatelka v panské rodině Whitů v Upperwood House, v Rawdonu. Předtím však odmítla dvě nabídky k sňatku od anglikánských duchovních.

Sestry velmi strádaly vzájemným odloučením, a proto se stalo jejich snem založit si vlastní školu doma, v Haworthu. Protože jejich vzdělání bylo příliš skrovné pro tento účel, chtěly si je rozšířit studiem na některé zahraniční škole, aby tak mohly obstát v silné konkurenci již zavedených škol. Brzy se dozvěděly o cenově přijatelné internátní škole v Belgii. Peníze na studium, stravu a ubytování však mohly stačit pouze pro dvě z nich.

V roce 1842 tedy Charlotte a Emily odjíždějí do penzionátu manželů Hégerových v Bruselu. Zde se kromě literatury pilně učí francouzštinu a němčinu. Zanedlouho však umírá jejich teta a dívky se vracejí domů. Emily se již zpátky do Bruselu nevrátí, nedokáže být dlouho odloučena od milovaných blat, kde byla zvyklá trávit mnoho času. Také se někdo musí starat o domácnost místo tety a pomáhat již staré služce a chůvě Tabby.

Charlotte se však do Bruselu v roce 1843 vrací a pokračuje zde jako studentka i učitelka zároveň. Vyučuje francouzské dívky angličtinu a zároveň i dává hodiny angličtiny

panu Hégerovi, svému nadřízenému, do něhož se celým svým srdcem zamiluje. V manželství vázaný Héger však Charlottu mírní v jejích citech. Charlotte najde sílu a přes citové utrpení se odtrhne od Hégera a upne se na realizaci snu o vlastní dívčí škole. Avšak úsilí o otevření školy v Harworthu vyjde na prázdno, neboť pro přílišnou odlehlost tohoto místa se sestrám nepodaří získat žákyně.

Nejmladší Anne mezitím v letech 1839 a 1841-45 zastává místo vychovatelky v rodině kněze, u Robinsonů v Thorpe Green. Zde krátce v roce 1845 působí jako domácí učitel i bratr Branwell, ale brzy je propuštěn pro milostné pletky s paní domu.

V roce 1846 se sestry rozhodnou zkusit štěstí v oblasti literární a společně publikují své básně. Svazek se nazývá "Poems by Currer, Ellis and Acton Bell". Sestry se totiž rozhodnou publikovat pod mužskými pseudonymy, neboť se obávají, že by jejich básně byly posuzovány již předem s předsudky, kdyby uvedly svá pravá, ženská jména. Počáteční písmena pseudonymů se shodují s jejich skutečnými iniciálami. Toto první vydání sestry vydaly na vlastní náklady a prodaly se všeho všudy jen dva výtisky.

Avšak tento neúspěch duševně silné sestry neodradí. Ve stejném roce se Charlotte pokusí prorazit se svou prvotinou "The Professor", a když ani tato kniha není přijata, vydávají všechny tři sestry v následujícím roce 1847 své první akceptované romány: "Jana Eyrová", "Na Větrné hůrce" a "Agnes Greyová" - opět pod svými mužskými pseudonymy.

Tentokrát už jejich díla nezůstanou bez odezvy. Strhne se nejprve rozruch v literárních kruzích, kdo se skrývá za jmény Currer, Ellis a Acton Bell; spekuluje se o tom, zda se jedná o díla mužů, žen, dílo muže a ženy, o dílo několika autorů či pouze jedné osoby.

Po zřejmém úspěchu svých románů sestry vystupují ze své anonymity. Nejlépe je soudobými čtenáři přijat román Charlotty "Jana Eyrová" a Annina "Agnes Greyová". Jediný román Emily "Na Větrné hůrce", který je plný dramatických zvratů, plný silných vášní a je i komponován na tehdejší dobu nezvykle, však svou výjimečností vzbudil polemiku a ostrou kritiku pro přílišnou drsnost. Autorka se dočkala pouze zdrcujícího zklamání nad nepříznivými kritikami. Její román byl plně oceněn až ve 20. století a dnes je považován nejen za nejlepší z románů sester Brontëových, ale za jeden z nejlepších románů anglicky psané literatury vůbec.

Následující krátké časové období znamená pohromu pro rodinu Brontëových. V září 1848 umírá drogami zničený Branwell, v prosinci téhož roku podléhá Emily zákeřné tuberkulóze a v květnu roku 1849 tuberkulóza ukrátká život i nejmladší Anne, která se ještě dočká vydání svého druhého románu "Nájemce z Wildfell Hallu" (1848). Z rodiny už zůstali jen Charlotte se slepým otcem.

Charlotte, povzbuzená úspěchem své "Jany Eyrové", horlivě pokračuje v literární práci. V roce 1849 dokončuje svůj román "Shirley". V té době se již setkává se známými spisovateli té doby, především s Williamem Thackerayem a Elizabeth Gaskellovou, která se stala Charlottinou přítelkyní.

V roce 1853 Charlotte vydává svůj další román, jenž je obměnou prvotiny "Profesor", a nese název "Villette". Mezitím v roce 1851 odmítne další nabídku k sňatku, tentokrát od člena literární společnosti, která publikuje Charlottina díla.

Nakonec se v roce 1854 vdává za vikáře Arthura Bella Nichollse, pomocníka svého otce. Avšak rok na to umírá a nepozná již blaho být matkou. Také její zamýšlený, v pořadí již pátý román "Emma" zůstává nedokončený.

Otec Patrick Brontë se tedy dožil smrti všech svých blízkých a zemřel, úplně slepý, ve věku 84 let.

Kostel v severoanglické vsi Haworthu a přilehlá fara, kde žila Brontëova rodina.

Namalováno v roce 1857 Elizabethou Gaskellovou, která napsala životopis Charlotty Brontëové.

Charlotte Brontëová

Kresba křídami od George Richmonda,
1850; the National Portrait Gallery,
London

3/ Charlotte Brontëová a její romány "Jana Eyrová", "Shirley", "Villette" - analýza románů, charakteristika hlavních postav a jejich srovnání

Charlotte Brontëová (1816-1855), nejstarší ze zbylých dětí Brontëů (po smrti Marii a Elizabeth), se cítila zodpovědná za mladší sourozence, a převzala tak štafetu od skutečně nejstarší z dětí - Marii.

Maria se po matčině smrti ujala mateřské role a i při svém nízkém věku se stala oporou a jakousi vedoucí ostatním sourozencům. Byla to dívka nadaná a na svůj věk neobyčejně rozumově vyspělá. Charlotte velmi milovala tuto svou sestru a velmi si jí vážila. Její charakter Charlotte vykreslila v postavě Heleny Burnsové ve svém prvním přijatém románu "Jane Eyre" (1847), česky: "Jana Eyrová" v překladu Jarmily Fastrové.

Román s autobiografickými prvky je příběhem osiřelé Jany, která je nejprve na vychování v Gatesheadu u zlé a sobecké tety, jež Janu odstrkuje. V domě tety Reedové Jana prožije bezcitné a často kruté zacházení bez špetky laskavosti. Pouze chůva Bětuška je k ní hodná. Po čase se teta Reedová rozhodne zbavit se Jany tím, že ji pošle do sirotčince - Lowoodského ústavu. Ústav je udržován z milodarů, a proto podmínky v něm jsou otřesné: špatná strava, nedostatečné ošacení chovanek a přehnaně tvrdá disciplína. Ústav se navíc nachází v nezdravém prostředí. Všechny tyto okolnosti vedou k tomu, že v Lowoodu propukne epidemie tyfu a

mnoho chovanek zemře. Mezi nimi i nejlepší přítelkyně Jany, Helena Burnsová, která však umírá na tuberkulózu.

Není možné si nepovšimnout výrazné podobnosti příběhu se skutečnými událostmi Charlottina života. Podmínky v Lowoodském ústavu se nápadně podobají podmínkám ve škole pro dcery duchovních - Cowan Bridge. Také literární postava pana Brocklehursta, správce ústavu, není nepodobná řediteli školy v Cowan Bridge. Právě jemu je adresována nemilosrdná kritika pokryteckého pobožnůstkářství a lidské bezcitnosti, když pan Brocklehurst pronáší: "... já musím sloužit Pánu, jehož království není z tohoto světa, mým posláním je umrtvovat v chovankách tělesné žádosti; musím je naučit, aby se oblékaly cudně a střízlivě, aby nenosily dlouhé copy a drahocenné šaty. Ale všechny větší dívky tady mají dlouhé vlasy zapletené do copů, a to je důkaz, jak se o ně pokouší marnivost. Opakuji, že se jim copy musí ustříhnout"

Tento mravokárný projev je přerušen návštěvou manželky a dcer pana Brocklehursta, všech naparáděných v sametu, hedvábní a kožešinách, s dlouhými nakadeřenými vlasy.

Ztrátu milované sestry Charlotte literárně postihla v pohnuté smrti Heleny Burnsové.

Další děj románu zdá se být inspirován Charlottinou zkušeností s prací vychovatelky v bohaté rodině. Románový příběh je ovšem obohacen mnoha romantickými prvky.

Hrdinka Jana, která prožije tvrdých osm let života v sirotčinci, se v posledních dvou letech pobytu stává učitelkou ve zmíněném ústavu, neboť svou houževnatou pílí, sebedisciplínou a ctižádostí dokáže svoje volní a intelektuální schopnosti.

V 18 letech se jí podaří získat místo vychovatelky v Thornfieldu, v domě venkovského šlechtice, pana Rochestera, kde jejím úkolem je učit a vychovávat jeho malou schovanku Adélku. V Thornfieldu Jana nachází atmosféru plnou laskavosti a respektu, což dosud v životě nepoznala. Pomalu začíná ke svému zaměstnavateli cítit něco víc než pouhou úctu a vděčnost. Také téměř čtyřicetiletý, osaměle žijící nekonvenční šlechtic Rochester nachází v Janě nebývalé zalíbení pro její duchaplnost, skromné způsoby i hrdé chování. Brzy oba pocítí spřízněnost duší a zamilují se do sebe. Jana se zprvu své lásce brání, neboť vidí, že Rochester je obletován krásnou, bohatou šlechtičnou Blankou Ingramovou, a zdá se, že právě tato dáma se má stát Rochestrovou manželkou.

Skrývaný milostný příběh se rozvíjí na pozadí tajemných událostí, které se občas přihodí v Thornfieldu. A tak Janiny křehké nervy jsou často napínány strachem z podivného, divokého smíchu nebo hlasitého kvílení, které se ozývá odněkud z hloubi domu. Občas se přihodí i neobvyklé příhody: v noci začne hořet Rochesterova postel nebo je záhadně zraněn Rochesterův přítel, jistý pan Mason. Ale události dospějí do stádia, kdy Rochester Janě vyzná lásku a požádá ji o ruku. Přestože každý z nich patří k odlišné společenské vrstvě, rozhodnou se pro sňatek.

Jana je dívka rozumná a zbožná, nepodléhá společenským předsudkům, cítí se být lidsky rovna svému protějšku. Co ji však přece jen trochu trápí je její naprostá chudoba, materiální závislost na svém budoucím manželovi, a z toho plynoucí nerovnost. Od umírající tety Reedové se Jana dozví o svém bohatém strýčkovi z Madeiry, který ji chtěl kdysi adoptovat, nenávistná tetička jí ale takové štěstí nepřála, a proto strýci napsala, že Jana zemřela. Jana se nyní rozhodne strýci napsat.

V den Janiny svatby se stane cosi neočekávaného. Svatební obřad je přerušen a vyjde najevo, že pan Rochester už je ženat a jeho manželka je dosud naživu. Rozzuřený Rochester přizná, že jeho manželka žije v Thornfieldu a zavede přítomné do domu, kde s ošetřovatelkou ukrývá svou šílenou manželku. Také všem odhalí, jak byl v mládí úkladně vlákán do tohoto nepovedeného manželství.

Jana je zdrcena. Její štěstí se zhroutilo. Rochester ji přemlouvá, aby s ním žila jako jeho milenka, ale pro Janu je takovéto postavení nepřijatelné. Přes své mládí se ukáže jako psychicky silná, s pevnými mravními postoji a rovněž odvážná, protože najde sílu odpoutat se od své lásky a vydat se osamocená a bez peněz do neznámé a nejisté prázdnoty budoucnosti.

Jana od Rochesterera prchne a několik dní se potlouká o hladu a bez přístřeší. Byla by téměř zahynula, kdyby se jí neujal, úplně vyčerpané, kněz Jan Křtitel Rivers a jeho sestry Marie a Diana. Když se zotaví, začne pilně a vytrvale pracovat jako učitelka ve venkovské škole pro chudé dívky.

Mezitím Janu potká štěstěna. Její strýc na Madeiře zemře a odkáže jí všechn majetek. Jana se tak stává majitelkou 20 tisíc liber. Brzy se však dovídá, že lidé, kteří ji tak laskavě přijali pod svou střechu, jsou její příbuzní: bratranec a sestřenice. Ráda se s nimi rozdělí o dědictví.

Po čase bratranec Rivers, mladý a krásný muž, požádá Janu o ruku. Jana ale příliš dobře ví, že ctižádostivý, poněkud despotický a přísně racionální kněz ji nemiluje. On sám to ani neskrývá, nýbrž Janě řekne, že je jako stvořená pro úlohu ženy misionáře, kterým se hodlá stát. Jeho nabídka je čistě praktická a chladně vypočítavá. Zde Charlotte znovu kritizuje církve a náboženský fanatismus, když ústy Jany odmítá ponižující nabídku Riverse: "Vaší představou o lásce opovrhují. Opovrhují tím padělaným citem, který mi nabízíte, ano, Jene Křtiteli, a opovrhují i vámi, že mi jej můžete nabízet."

Po této události zaslechne rozhořčená Jana tajemné telepatické volání známého hlasu, hlasu stále milovaného Rochestera. Nemá stání a vydá se na cestu za ním. Jaké je však její překvapení, když najde Thornfield vyhořelý, dozví se, že šílená Rochestrova manželka je mrtvá a Rochester sám utrpěl při požáru těžký úraz, následkem kterého přišel o jedno oko, ruku, a na druhé oko oslepl.

Jana Rochestera vyhledá, zjistí, že se oba stále velmi milují, ale zmrzačený Rochester si netroufá požádat ji o ruku, zvláště když mu navíc Jana sdělí, že zdělila dost peněz na to, aby byla finančně nezávislá. Věrně milující Jana nakonec láskyplně přiměje psychicky zlomeného Rochestera,

aby jí nabídku k sňatku učinil.

Příběh končí úlevným happy-endem, kdy štěstí manželů Rochestrových je dovršeno tím, že po narození prvorozeného syna Rochester začne vidět na zbylé oko.

Na příběhu Jany lze dobře vypořádat, jak silné byly společenské přehrady ve viktoriánské Anglii. Protože teprve v závěru knihy, po mnoha změnách v původní situaci, se hlavní hrdinka cítí být s partnerem na stejné úrovni, když předtím se jí zdá její láska nedosažitelná; jednak pro nedostatek tělesné krásy, a také pro svou chudobu, osiřelost a s tím spojené nízké společenské postavení.

Citát z knihy: "Ale nejvíc mě studila připomínka ještě větších překážek než moře - bohatství, společenského postavení a vžitých obyčejů, které se stavěly mezi mne a to, co jsem přirozeně a nevyhnutelně milovala."

A další citáty vyjadřující autorčinu touhu vzbouřit se proti těmto konvencím a umělým přehradám mezi lidmi:

Jana o Rochesterovi:

"..... ačkoli nás příkře dělí společenské postavení, mám v mozku a srdci, v krvi a v nervech cosi, čím jsem mu duševně příbuzná a blízká."

Jana k Rochesterovi:

" Myslíte, když jsem chudá, neurozená, nehezká a malá, že nemám duši a srdce? Mýlíte se! - Mám právě tak duši jako vy - a zrovna tak živoucí srdce jako vy! Kdyby mě Bůh obdařil

jen trochou krásy a velkým bohatstvím, byla bych se postarala, aby vám bylo zrovna tak zatěžko mě opustit, jak je mně teď zatěžko opustit vás. Nemluvím teď k vám, jak jsou lidé obyčejně zvyklí mluvit - konvenčně - snad ani jako obyčejný smrtelník - to můj duch promlouvá k vašemu jako bychom byli už oba za hrobem a jako bychom stáli před Bohem - jako bychom si byli rovni - a to také jsme!"

Pozoruhodné jsou i snahy po na muži nezávislém postavení ženy, což byla na tehdejší dobu revoluční myšlenka. Hlavní hrdinka nechtěla být jen jakousi ozdobou v domácnosti muže, ale chtěla plně uplatnit své schopnosti v důstojném pracovním zařazení, získat tak materiální nezávislost a tedy rovnocenné postavení s mužem v práci i v lásce.

Citát:

"Všeobecně se předpokládá, že jsou ženy velice pokojní tvorové - ale ženy mají cit právě tak jako muži, potřebují nějaké pole činnosti, aby mohly uplatnit své schopnosti stejně jako jejich bližní mužského rodu; když se jim ukládají příliš přísné meze a když jsou odsouzeny k úplné stagnaci, trpí právě tak, jako by trpěli muži Je důkaz tuposti, když muži ženy odsuzují nebo se jim vysmívají za to, že se snaží umět víc a vědět víc, než se ze zvyku považuje pro ně za nutné."

V románu najdeme, kromě výrazných emancipačních a svobodomyšlných myšlenek, kromě nesmlouvavé kritiky některých církevních hodnostářů a bezcitného, povrchního života

většiny lidí z bohatých vrstev, také filozofické úvahy o životě a víře, neklamný důkaz autorčiných výrazných intelektuálních schopností.

V roce 1849 Charlotte dokončila "Shirley". (Do češtiny přeložila Jitka Beránková). Tento román se z velké části vymyká ze subjektivní autobiografické inspirace jejího díla, ať už ji chápeme jako vlastní reálnou zkušenost, anebo jako projekci nenaplněných tužeb.

Autorka se v románu vrací do doby mládí svého otce, do období kolem roku 1812, období takzvaných luddistických bouří.

Byla to doba rozbíječů strojů, kteří se domnívali, že zavádění nové techniky bere dělníkům práci. Charlotte o této bouřlivé době vzrůstajícího se dělnického hnutí hodně slyšela nejen z otcova vyprávění, ale i ve škole v Roe Head.

Pro Charlottu byla otázka sociálních nepokojů lákavým tématem s daleko užší návazností na celonárodní společenské dění, tématem obecného rázu, jaká zpracovávali přední angličtí kritičtí realisté. Charlotte neomezila přípravu na svůj román pouze na ústní podání. Studovala podrobně dobové dokumenty, tedy yorkshirské i londýnské noviny, které o situaci anglickou veřejnost informovaly. Byla si dobře vědoma zkre-slujícího tónu většiny buržoazního tisku a dovedla vložit do pojetí celé záležitosti vlastní rozum, zdravý úsudek i cit. Přes všechny výhrady vůči násilí a výstřelkům ludditů se spisovatelka postavila lidsky chápavých vztahem na stranu dělníků.

Román "Shirley" realisticky zobrazuje, jak strádání prostých pracujících, tak i mentalitu vyšších vrstev, antagonistických vůči dělníkům, se vší osvícenou filantropií i lidským cítěním, jak je pozorujeme u hlavní hrdinky Shirley, a se vší tvrdohlavou bezohledností i zdravým smyslem pro technický pokrok, tak jak to máme možnost sledovat na postavě továrníka Roberta Moora.

Postava ústřední hrdinky Shirley se nevyskytuje hned na počátku románu. Nejprve se čtenář seznamuje s tichou a jemnou dívkou, Karolínou Helstonovou, která žije jako sirotek u svého strýce, svérázného anglikánského faráře. Prostředí fary obklopené hřbitovem je smutné, až skličující a na mladou dívku působí depresivně. Vždyť jedna z kuchyní fary byla dokonce postavena nad starými, zapomenutými hroby.

Jedinou radostí dívky je postupně se rozvíjející něžný vztah k mladému, schopnému místnímu továrníkovi Robertu Moorovi. Moore pokrokově zavádí do své továrny stroje a vyvolává tak bouře mezi dělníky. I on ke Karolíně pociťuje něžný cit, ale tento vztah je zastíněn jeho racionálními úvahami o zachování továrny a rodinného majetku.

Do děje vstupuje bohatá dědička Shirley Keeldarová, majitelka pozemků, na nichž stojí Robertova továrna. Shirley je mladá okouzlující kráska, duchaplná, vzdělaná a emancipovaná. Přitom nepostrádá cit, jako tomu často bývá u aristokratických dívek. Robert se dočasně uchází o Shirley, avšak hlavně pro její peníze, které se zdají být podstatné pro záchranu jeho továrny v době krize.

Karolína Helstonová, přítelkyně Shirley, zatím trpí marnou láskou k Robertovi, který zklame její klíčící city.

Shirley má mnoho vznešených nápadníků, pro její krásu i bohatství, ale protože je nepovrchní dívka s opravdovými city, záleží jí na skutečné lásce, na porozumění spřízněných duší. Shirley má naprosto nekonvenční, svobodomyslné smýšlení. Roberta brzy prohlédne a za svého muže si zvolí jeho mladšího bratra Luise, který pracuje u jejích příbuzných. Shirleyiny, ve své době přímo revoluční názory ilustruje rozhovor s jejím přísně konzervativním příbuzným, jenž ji nutí provdat se za příslušníka stejné kasty jako je sama: (Shirley) "..... Ty svoje zásadčky a pravidýlka, úzkoprsé předsudky, averze a dogmata si můžete strčit za klobouk. Obětujte je božstvu, které uctíváte, já s tím nechci nic mít. Mám jinou víru, světlo a naději než vy Váš bůh, pane Sympsone, je světské pozlátko. I vy jste v mých očích jestli ne zrovna nevěřící, tak modloslužebník. Klaníte se pověřčivě idolu, který mi připadá jako démon. Vy a vám podobní jste ho posadili na trůn, nasadili mu korunu, dali mu žezlo. Podívejte se, jak ohavně vládne. Pozorujte ho při zaměstnání, které má nejradši - při jeho dohazovačství! Svazuje mladé se starými, silné se zchátralými ruinami. V jeho říši panuje tajná nenávisť, nevyslovený vzájemný odpor, manželská proradnost a zkaženost, vražedná zkaženost. Děti vyrůstají bez lásky s rodiči, kteří nikdy nemilovali; nemluvnata sají od narození faleš, dýchají vzduch otrávený lží. Váš bůh zařizuje sňatky králů - podívejte se na vaše královské dynastie, na cizí aristokracii! Všechno pod jeho žezlem upadá a degeneruje. Vaše božstvo je maskovaná smrt."

Postavení Luise Moora jako nemajetného domácího učitele v panské rodině bylo Shirleyině třídě na hony vzdálené, jakkoli byl vzdělaný a citově bohatý. Shirley však dokázala vidět jeho pravé lidské hodnoty a vzepřít se zakořeněným konvencím.

Bouření dělníků proti zavádění strojů v textilní továrně Roberta Moora vyvrcholilo nočním útokem a krvanou potyčkou obou stran. Po vítězství na straně průmyslníka dojde k určité změně postoje Roberta Moora vůči hladovějícím dělníkům a provede některá sociální opatření, která mají zmírnit bídu prostého dělného lidu. A tak i bezohledný podnikatel projeví lidský soucit.

Zde se v díle autorky objevuje jakési střetávání křesťanské iluze a utopického přání s realistickým obrazem buržoazní společnosti na počátku 19. století.

V závěru díla Robert Moore poznává svůj omyl, když předtím zapudil své láskyplné city ke Karolíně Helstonové kvůli "vyšším zájmům", totiž zájmu své továrny a ctižádostivé touze po podnikatelském úspěchu, a právě štěstí nyní vidí v partnerském porozumění. I když - Moore nakonec získává obojí: prosperující továrnu i věrnou, milující manželku, jejíž duševních kvalit si považuje více než velmi skrovného věna neterě faráře.

V mladých lidech, kteří se vzepřeli konvencím a prosadili uzavření sňatku bez ohledu na své společenské postavení a majetkové poměry, Charlotte vidí příslib nové, lepší společnosti, osvobozené od předsudků a falešné morálky. Taktéž

ve smírném řešení konfliktů mezi dělníky a průmyslníky autorka spatřuje předobraz nové, reformované společnosti.

Přestože kniha je jakýmsi objektivním vyprávěním a spisovatelka na postavy románu pohlíží s nadhledem nezúčastněného vypravěče a v románu taktéž najdeme popis skutečných historických událostí počátku 19. století, v kresbě postav se Charlotte inspirovala skutečnými osobami, tak, jak je důvěrně znala ze svého okolí.

A tak konzervativní i svérázný farář Helston nese rysy jejího vlastního otce, jenž, stejně tak jako románový hrdina, měl povahu vojáka a neustále při sobě nosil nabitou pistoli.

Mírná, trpělivá, ale i odvážná Karolína Helstonová se zase v mnohém podobá samotné autorce a rozšafnou Shirley by, podle Charlottiných vlastních slov, byla mohla být Emily, kdyby bývala měla možnost vyrůstat a žít v lepších materiálních podmínkách.

Svou nenaplněnou touhu po chybějící mateřské lásce, kterou Charlotte velmi postrádala a jejímž nedostatkem nepochybně celý život trpěla, promítla autorka do románu prostřednictvím náhle se objevivší Karolíniny matky. Popis obětavé mateřské lásky, se kterou matka ošetřuje vážně nemocnou Karolínu, působí dojemně.

Román s hlavní tématikou rovnosti mezi lidmi i rovnoprávného postavení muže a ženy neobyčejně oživuje neúprosně šířící satira, kterou si autorka neodpustila na adresu některých služebníků církve a dovedně jí protkala celý román.

Kaplany, jejichž nectnosti si Charlotte tak nemilosrdně vzala ve svém románu na mušku, jistě dobře znala z reálného života. Životopisné údaje o její osobnosti praví, že odmítla dvě nabídky k sňatku ze strany duchovních. Proč - to se můžeme pouze dohadovat z ostře satirického tónu, s nímž především v románu "Shirley" zobrazila některé muže tohoto povolání.

Citáty se týkají tří kaplanů: pana Sweetinga, Donna a Malona. "Sweeting, nejméně rozpačitý z těch tří, našel útočiště vedle paní Sykesové, o níž věděl, že ho má ráda skoro jako svého syna. Donne....., klesl na židli vedle Karolínina lokte k jejímu naprostému zoufalství, poněvadž jí byl obzvlášť protivný pro svou hlupáckou a nevykořenitelnou ješitnost i pro svou nevyléčitelnou omezenost. Malone, který se naprosto nesmyslně uculoval V čistě mužské společnosti mlel v jednom kuse, v přítomnosti dam obyčejně mlčel jako zařezaný; měl nicméně tři předem připravené fráze, s nimiž nikdy neopomněl vyrukovat"

Z rozhovoru kaplana Donna, který chtěl bohaté Shirley Keeldarové ze zjištěných důvodů nabídnout sňatek. Citát:

"....Nepodezírali byste ho však z takových záměrů, když se obrátil na svou zamýšlenou nevěstu impertinentním a uraženým tónem:

"Máte to ale nebezpečného psa, slečno Keeldarová. Divím se, že takovou bestii snesete."

"Opravdu, pane Donne? Snad vás udiví ještě víc, když vám řeknu, že ho mám moc ráda."

"To jistě nemyslíte vážně. Nedovedu si představit, že by dáma mohla mít takovou potvoru ráda - je tak ohavný - obyčejný povoznický pes - pověste ho, prosím vás."

A opět o Donnovi:

"Jedno umění ovládal tak mistrovsky, že ho v něm žádný smrtelník nikdy nepředčil - totiž žebrotu. Svým vlastním úsilím a bez pomoci vyžebbral všechny peníze na všechno své budování. V tom ohledu měl zcela jedinečný odhad pro naplánování a rozsah plánované akce: žebbral u pánů i kmánů: u bosého usmrkance z chalupy i u vévody s korunkou, rozesílal žebravé dopisy široko daleko

.... Když se pan Donne vydával na své žebrácké výpravy, obrňoval se dokonalým krunýřem drzosti - jestliže jste mu včera dali sto liber, nebylo to pro něj žádným důvodem, abyste dneska nevyklopili dvě stě. Řekl vám to klidně do očí a v devíti případech z deseti z vás ty peníze dostal - lidé klopili, aby se ho zbavili."

Další ironická poznámka na církevní téma, tentokrát o faráři jménem Macarthey:

"Jako člověk měl arci svoje chyby, byly to však patřičné a solidní kněžské chyby, které by leckdo pokládal za ctnosti: kdyby ho třeba pozval na svačinu náboženský rozkolník, bylo by ho to na týden vyvedlo z konceptu; pohled na kvakera, který má v kostele na hlavě klobouk, pomyšlení na nepokřtěného bližního, pohřbeného za křesťanských obřadů - takové věci byly s to vážně narušit páně Macartheyho tělesnou i duševní rovnováhu. Jinak byl duševně zdravý, rozumný, příčinlivý a plný lásky k bližnímu."

Ale Charlotte se nezabývala pouze kritikou "lidského faktoru" sloužícího církvi a potažmo Bohu. Charlotte se snažila svým rozumem upřímně pochopit a prosazovat správné chování člověka. Víry se nezříkala, její víra však byla čistá, prostá dogmat a navíc obohacená filozofickými myšlenkami, úvahami o životě a smrti...

Citát:

"Copak ctnost záleží v sebezapírání? Tomu nevěřím. Zbytečná pokora je živnou půdou pro tyranii; slabošská ústupnost plodí sobectví. Zvláště římskokatolická církev hlásá odříkání, pokorné podrobení, a nikde jinde se nenajde tolik chamtivých tyranů jako mezi římskokatolickým kněžstvem. Každý člověk má svou míru práv. Zdá se mi, že by přispělo k štěstí a blahu všech, kdyby každý ten svůj podíl znal a lpěl na něm jako mučedník na své víře. Napadají mě to divné myšlenky: jsou správné? Nejsem si jistá.

Život je i v nejlepším případě krátký: sedmdesát let prý uteče jako voda, rozplyne se jako sen při probuzení, a každá lidská pěšinka končí u jednoho cíle - v hrobě, v tom malém dolíku na povrchu naší velké zeměkoule ..."

Happy-endové vyústění díla je důkazem autorčiny optimistické mysli a také síly, s jakou překonávala stinné stránky svého života a nepřízeň osudu.

Roky života bez zemřelých sester vyplňovala Charlotte neúnavnou prací, která byla zároveň podněcována úspěchem prvních dvou vydaných románů. A tak v roce 1853 spatřuje světlo světa její další román: "Villette", v pořadí vzniku již čtvrtý. Je vlastně přetvořením a vylepšením původně nepřijaté prvotiny "The Professor", napsané v roce 1846, ale vydané teprve po autorčině smrti, až v roce 1857.

Prvotina je kritiky hodnocena jako nepřesvědčivá, neboť Charlotte hlavním hrdinou učinila muže a pokusila se příběh vyprávět jeho ústy. Tento záměr však neztvárnila příliš zdařile, a tak spisovatelčin mužský hrdina má typický ženské pocity, a právě tím působí nepřesvědčivě. Do češtiny tento román nebyl dosud přeložen.

Ve "Villette" (v českém stejnojmenném překladu a úpravě Jarmily Urbánkové) se této chyby již vyzrálá autorka nedopustila, a tak si můžeme přečíst romanticky laděný příběh, zasazený do dobového reálného prostředí, inspirovaný Charlottinou nešťastnou láskou k zadanému profesorovi Hégerovi z bruselské internátní školy. Prostedí je sice veskrze reálné, autorka však příběh obohatila příměsí romantické tajemnosti.

Tentokrát spisovatelka postavila do čela příběhu ženskou hrdinku, a tím zdařileji převyprávěla základní námět společný s "Profesorem".

Hlavní hrdinka, sirotek Lucie Snowová (snow - znamená česky sníh - a v knize představuje symbol mravní čistoty), žije chvílemi u příbuzných a chvílemi u své kmotry, paní Brettonové. Později však Brettonovi zchudnou a o Lucii

se už nemohou starat ani oni, ani příbuzní. Mladá dívka Lucie se proto musí živit sama.

Nejprve přijme místo společnice a ošetřovatelky staré nemocné paní a po její smrti hledá práci a své příští "štěstí" v cizině. Skrovné úspory jí stačí pouze na cestu do Villette, hlavního města Království labasseccourského (což jsou alegorické názvy pro Brusel a Belgie). Lucie se dozví o pracovním místě v penzionátě paní Beckové, která potřebuje guvernantku pro své tři děti. Lucie je nejprve přijata jako chůva, ale paní Becková si brzy povšimne jejích schopností, vzdělanosti a rozhledu a nabídne jí místo učitelky angličtiny v penzionátní škole. Lucie se s vervou pustí do práce, protože je také velmi pilná.

Citát:

"Můj čas teď byl dobře a užitečně vyplněn, neměla jsem takřka ani chvilku volnou. To mi bylo vhod. Cítila jsem, že nestojím na jednom místě a nerezavím, že své schopnosti tříbím a rozvíjím."

V penzionátě najde Lucie jisté útočiště, i když to není pravý domov. Spřátelí se s prostorekou, o málo mladší žačkou Ginevrou Fanshawovou, krásnou, avšak poněkud povrchní dívkou. V ní jednu chvíli vidí sokyni v lásce, neboť do děje vstupuje doktor John, přitažlivý mladý muž, a později se ukáže, že to není nikdo jiný, než Luciin vzdálený příbuzný - syn její kmotry z Brettonu. Lucie je občas vlídně přijata kmotrou a jejím synem v jejich rezidenci a ve své osamělosti pocítí ve svém vyhladovělém srdci zárodky lásky k laskavému doktoru Johnu Grahamovi. Ten však ji vnímá pouze jako blízkou přítelkyni, která mu může být nápomocná v získání pro něj žádoucí

dívky. Touto dívkou je pro něj všemi půvaby oplývající, koketní Ginevra. Když Lucie odhalí trpkou pravdu a uvědomí si marnost svých citů, psychicky velmi trpí. Při své bystrosti si ostře uvědomuje beznadějnou situaci svého postavení: postavení chudé dívky bez rodiny a domova, navíc nepřiliš hezké. Dobře vidí, že každý rád využívá jejích intelektuálních schopností a ryzích povahových vlastností, ale jinak je žádoucí pouze jako přítelkyně nebo spolupracovnice. Dívka v sobě najde dost síly, aby se s touto situací vyrovnala a chce si zachovat aspoň svou hrdost a důstojnost ve společnosti, kde hraje prim množství peněz, výše postavení i pomíjivá fyzická krása nad city a porozuměním.

Ukázka postavení Lucie, jejího citového strádání a utrpení: "Měla jsem teď dost pokdy přemýšlet o životě, který čeká na lidi mého druhu - jevil se mi jako beznadějná poušť, jako písčitá pláň bez jediné oázy v dohledu."

O dopise Johna Grahama:

"Mému nedočkavému sebeovládání připadal velice vlídný, mé touze a hladové duši se snad zdál srdečnější, než byl ve skutečnosti. Tak málo jsem doufala a tolik jsem zoufala, že při jeho čtení jsem prožívala svrchovanou blaženost, jakou snad mnozí za celý život nepoznají. Ubohá anglická učitelka, pročítající ve studené komoře při chabém světle kapající svíčky obyčejný srdečný dopis - Největší muka jsem prožívala v době, kdy chodila pošta. Představuji si, že tak, jak jsem já čekala na psaní, čekají na potravu zvířata vězněná v kleci a věčně polohladová."

A ukázka neobyčejné vnitřní síly Lucie:

"Své mrtvé naději jsem zatlačila oči, zakryla jí tvář a složila ruce na prsou."

Obdobné city jistě znala Charlotte z vlastní bolestné zkušenosti. To sama Charlotte promlouvá z hloubi svého srdce ústy Lucie. I ona stejně vyhladověle očekávala listy od milovaného muže, jehož lásku nemohla nikdy získat pro sebe.

Další ukázka síly charakteru hlavní hrdinky:

"Po celý život jsem se vždycky snažila proniknout k pravdě tváří v tvář. Poznat i tunejhorší pravdu znamená vzít strachu jeho moc."

Děj románu pokračuje následovně: v penzionátě, jehož budovy kdysi bývaly klášterem, se občas dějí podivné věci. Koluje pověst, že v prostorách zahrady byla kdysi zaživa pohřbena jeptiška a že se tato jeptiška v noci zjevuje. Luciiny nervy jsou pokoušeny tím, že občas přízrak jeptišky zahlédne. Později se však vysvětlí, že nejde o hrůzostrašný přízrak mrtvé jeptišky, ale o troufalého milence Ginevry, který se v nočních hodinách snaží proniknout do penzionátu. Tímto milencem však není doktor John, ale jistý parádivý šlechtic. Lehkomyslnou Ginevru okouzlí jeho šlechtický titul, a proto mu dá přednost před city doktora Johna. John Graham je zklamán, ale brzy si najde další předmět svého zbožňování. Nikoli Lucii, ale dceru zámožného vzdáleného příbuzného, pana de Bassompiera. I tuto dívku jménem Paulina Lucie zná, a to ze svých dřívějších pobytů u Brettonových,

kde se setkaly. Paulina oplývá velkým fyzickým půvabem, který byl Lucii přírodou odepřen. Na rozdíl od Ginevry má však Paulina mnohé chvályhodné povahové vlastnosti. Lucii si oblíbí, a tak se Lucie stává její důvěrníci ve věcech lásky. Lucie, smířená se svým osudem, nakonec přeje lásku oběma mladým lidem, neboť jde o skutečný cit, nejen o majetkovou spekulaci.

Zanedlouho poté Lucie získává lásku profesora Paula Emanuela, bratrance paní Beckové. Dosud svobodný profesor Emanuel, muž středního věku, je poněkud podivínský a záhadný, avšak ryzího charakteru. Náklonnost je nyní oboustranná. Zdá se, že jejich pozvolna se vyvíjejícímu vřelému vztahu nemůže nic překážet, ale příbuzní a známí profesora kvůli svým sobeckým zájmům nepřejí vztahu Paula s Lucií. Kněz páter Silas, někdejší Paulův učitel, a sestřenice, paní Becková, intrikují tak, aby Paula od Lucie odloučili. Pod jejich tlakem nakonec profesor odjíždí na vzdálený ostrov Guadeloupe, kde má hájit jejich zájmy. Chudák Lucie znovu prožívá utrpení pro ni nedosažitelné lásky, ne nepodobné trápení, které autorka tak důvěrně znala z vlastního života.

Překážkou vztahu blízkých duší profesora a Lucie tentokrát není propastný rozdíl v majetnosti, nýbrž zde jsou na překážku upřímného milostného vztahu, kromě sobeckých zájmů příbuzných, i náboženské předsudky: každý z nich je totiž jiné víry. Profesor Emanuel je zapřísáhlý katolík, vychovaný jezuitou, kdežto Lucie je protestantka. Útok profesorových

známých proti Lucii je veden tímto směrem, přičemž Luciina nemajetnost stojí na pozadí jejich averze vůči ní.

Spisovatelčina kritika náboženského fanatismu vložená do knihy:

"Můj žák", vyslovil se otec Silas, "nesmí zůstat v Evropě, hrozí mu nebezpečí, že odpadne od víry, protože se zapletl s kacírkou."

A myšlenky Lucie vůči profesorovi Emanuelovi a zároveň její vztah k náboženské víře:

"Jak zvláštní! Já jsem vůbec netoužila odvést ho od víry jeho otců. Nepokládala jsem katolictví za pravé náboženství, ale tenhle katolík pro mne spojoval nejčistší prvky svého vyznání s nevinností srdce, jaká se Bohu jistě líbí.

Ale čím kdy bylo tělesné utrpení proti této mé trýzni? Proti jistotě, že odjel bez rozloučení - proti žalu, že ženská závist a kněžourské pobožnůstkářství mi nedovolily, abych ho ještě jednou viděla?"

Profesor Emanuel však Lucii úplně nezklame. Opravdově a oddaně ji miluje, a i když nedovede zcela čelit tlaku ze strany rodiny a přátel, vyzná Lucii lásku a požádá ji, aby na něj počkala, až se vrátí ze zámoří. Uvede ji do útulného domku na předměstí, který pro ni tajně pronajal a zařídil. Domek je zároveň bytem pro Lucii a malou školou, o které Lucie vždy snila a kterou si chtěla zřídit, až vydělá nějaké peníze.

Konec knihy nemá očekávaný "happy end", který by si hlavní hrdinka po všech přestálých útrapách zasloužila, nýbrž autorka ponechává ukončení příběhu na čtenářově fantazii. Určité náznaky spíše napovídají konec smutný, vlastně tragický: do šťastné atmosféry příčinlivé práce ve vzkvétající škole Lucie očekává příjezd profesora, se kterým se neviděli dlouhé tři roky. Avšak v době, kdy profesor cestuje domů po Atlantiku, týden zuří vichřice a mnoho lodí se potopí.

Autorka se zde mistrně vyhnula příliš explicitnímu zakončení románu, neboť v případě čirého, i když úlevně očekávaného "šťastného konce" by román vyzněl možná až neskutečně a naopak plné detailní dovedení příběhu do tragického konce by zřejmě působilo příliš chmurným dojmem.

Co společného mají hlavní ženské hrdinky Charlottiných románů? Opravdu mnoho. Hlavní hrdinka všech tří románů je sirotek, v dětství odkázaný na péči druhých, ne vždy laskavých a chápajících lidí. Z toho plyne silný pocit osamělosti, a díky naprosté chudobě i jakési vyděděnosti. Charlotta zajiště musela hodně trpět pocitem samoty a nedostatkem mateřské lásky a tento tesklivý pocit zřetelně vysvítá z jejích knih. Dále Charlottiny hrdinky příliš neoplývají tradičně chápanou fyzickou krásou, ale jsou vždy oduševnělé, jemné a bystré a umějí ovládat i své nejprudší city. Jsou tedy velmi disciplinované a také hrdé. Raději trpí, než by žily v ponižujícím postavení nebo v nesvobodě. Hrdinky též touží po nezávislém, důstojném postavení a rovnoprávnosti s muži, jak v lásce, tak i v práci.

Na rozdíl od těchto silných typů hlavních hrdinek zaujala autorka velmi kritický postoj k některým vedlejšími ženským postavám. Jsou to na jedné straně pyšné, rozmazlené a často cit postrádající dívky z bohatých rodin (např. sestry Ingramovy z "Jany Eyrové") nebo pošetilé, marnivé a povrchní, byť tělesně krásné dívky (sestřenice Jiřina z "Jany Eyrové" nebo Ginevra z "Villette").

Ještě jednu věc mají hrdinky Charlotty společnou: úpěnlivou touhu po lásce se spřízněnou bytostí. Jejich milostný vztah je nicméně vždy komplikován. Téměř beznadějná nedosažitelnost naplnění vztahu tvoří hlavní napětí románů.

V románu "Jana Eyrová" se Janině lásce staví do cesty nejen propastná rozdílnost sociálního původu jejího a Rochester, ale také utajované předchozí Rochesterovo manželství a jeho žijící šílená manželka.

V "Shirley" se znovu objevuje bariéra rozdílných společenských vrstev hlavních protagonistů a je navíc kombinována mocí peněz.

A ve "Villette" je srdce hrdinky pokoušeno a týráno hned dvakrát. Poprvé jsou tu opět známé kastovnícké a majetkové přehradu plus vnější fyzická krásu a podruhé jsou to nesmyslné náboženské předsudky a dogmata.

Hlavní hrdinky se tedy musí s mnoha nezměnitelnými věcmi smířit a přes svou citovou bohatost a impulzivitu povolát na pomoc strohý rozum. S jeho pomocí musí ovládnout rozbouřené city i hledat východiska ze zdánlivě neřešitelných situací. Charlottiny hrdinky jsou bezesporu duševně neobyčejně silné.

Charlotte Brontëová měla rozpracovaný ještě další román, s názvem "Emma", avšak její časná smrt ve věku 39 let bohužel násilně přervala její životní i uměleckou dráhu a román zůstal nedokončený.

Emily Brontëová

Olejomalba of Branwella Brontëa, 1833;
the National Portrait Gallery, London

- 4/ Emily Brontëová a její jediný román "Na Větrné hůrce" -
- rekapitulace děje a porovnání charakteru Kateřiny a
její dcery Katky

Emily Brontëová (1818-1848) stačila za svůj nedlouhý život napsat pouze jeden román, který byl publikován krátce před její smrtí pod titulem "Wuthering Heights" (1847). V českém překladu vyšel pod několika tituly: "Bouřlivé výšiny" v překladu Boženy Šimkové, "Vichrné návrší" Jarmily Fastrové či "Na Větrné hůrce", jak zní titul překladu Květy Maryskové. Všechny tři překlady odpovídají anglickému originálu.

Jediný román Emily se výrazně liší od románů jejích sester, a to tím, že hlavní základ knihy nemá autobiografické rysy. Emily se od sester povahově značně lišila. I když byla schopná stejně silných emocí jako její sestry, ne-li ještě prudších, byla velmi uzavřená a měla mimořádnou fantazii. Její dílo vytrysklo z emočního přetlaku v psychice formované výjimečnými okolnostmi.

Emily byla dívka prudkého, vášnivého temperamentu s romantickými touhami a poněkud diktátorskými sklony. Milovala toulky po vřesovištích, v drsné přírodě a uměla dobře střílet. Její temperament a tak zvané "mužské" vlastnosti v ní potírala tetička Elizabeth, která od smrti matky žila v Brontëově rodině.

A tak Emily své přirozené sklony v sobě uzavírala a své nejvroucnější touhy ve svém nitru přetavila do ohromujícího díla, které je jakoby zoufalým výkřikem proti drtivým

konvencím viktoriánské společnosti. Z díla prosvítá autorčino pohrdání dobovými buržoazními konvencemi. Hlavní hrdinové se zmítají v prudkých lidských vášních, kladných i záporných, což tehdejšího čtenáře nutně muselo šokovat.

Baladický příběh, který Emily zasadila do doby konce 18. století a přelomu 19. století, je dramatickým příběhem dvou starých venkovských rodů, do jejichž osudů ničivě zasáhne příchod nalezence Heathcliffa. "Větrná hůrka", jedno ze dvou hlavních dějišť románu, nese symbolický název. Tak se jmenuje stará rodinná usedlost na vršku kopce, který je neustále bičován lijáky a bouřemi a ošleháván větry. Název je symbolický nejen proto, že Větrná hůrka je vystavena nepřízni počasí, ale také proto, že stejně bouřlivě neklidné a nepříznivé jsou i osudy jejích obyvatel.

Všechno začíná návratem pana Earnshawa, majitele Hůrky, z dalekých cest, ze kterých přivede domů nalezence, otrhané a špinavé cikáně jménem Heathcliff. Začne se o něj láskyplně starat a jeho vlastní syn Hindley si připadá odstrčený. Proto od počátku Heathcliffa nenávidí. Jiný vztah má k adoptivnímu bratrovi Hindleyho sestra Kateřina. Zprvu zakřiknutý a zanedbaný Heathcliff brzy najde s Kateřinou společný jazyk, a protože jsou si věkově blízcí, kdežto Hindley je starší, často si spolu hrají a bezstarostně běhají po vřesovištích.

Po čase Kateřina s Heathcliffem objeví velkou spřízněnost duší: oba jsou nespoutaní, svobodomyšlní a vesele nezábední. Jak dospívají, jejich náklonnost stále roste a jsou

takřka nerozluční. V této, pro Heathcliffa velmi šťastné době, však umírá starý pan Earnshaw a pánem domu se stává jeho syn Hindley. Ten dá průchod své nenávisti a žárlivosti vůči Heathcliffovi, po léta ukládané v jeho duši. Heathcliffovi vykáže místo ve stájích a smí zůstat pouze jako sluha. Heathcliff tak ztrácí své postavení člena rodiny a Hindley ho neustále ponižuje. Heathcliff však miluje Kateřinu, a proto je ochoten vše vydržet, jen když může být v její blízkosti. Ale i toto potěšení mu záhy Hindley odepře a zakáže mu se s Kateřinou stýkat. Avšak Heathcliff a Kateřina občas utečou do vřesovišť, kde se baví po svém.

Na jedné z takových toulek zajdou příliš daleko od Větrné hůrky a dostanou se až k výstavnému panskému domu Drozdovu, který se nachází v tichém údolí pod Větrnou hůrkou. Neodolají, aby rozpustile nenahlíželi do oken a zjistili, jak tráví volný čas panské děti jejich věku, Edgar Linton a jeho sestra Isabela. Vtom se přiženou hlídací psi a Kateřina je zraněna. Heathcliffa sluhové odeženou a Kateřinu se ujme Lintonova rodina. Pro své zranění nějaký čas pobývá v jejich domě a mladý Edgar se do půvabné Kateřiny zamiluje. Také Kateřina se zhlédne v jemném, vzdělaném mladíkovi, který ji zahrnuje pozornou a něžnou péčí. Linton má vše, co chybí Heathcliffovi, navíc je zámožný a vážený.

Když se Kateřina vrátí na Větrnou hůrku, Hindley podporuje Lintonovy snahy dvořit se Kateřině a stále více ponižuje a utlačuje Heathcliffa. Kateřina má Heathcliffa dosud ráda, ale pojednou jí vadí jeho fyzická zanedbanost i psychická nekultivovanost, a vlastně i to, že je sebranec.

Začne dávat přednost elegantnímu, vždy upravenému a duchaplně hovořícímu Lintonovi, jehož zájem i společenské postavení jí lichotí.

Do osudů obyvatel Hůrky zasáhne tragická událost: manželka Hindleyho zemře při porodu synáčka Haretona. Hindleyho tato ztráta citového zázemí úplně zlomí a začne utápět žal v alkoholu. Odstrkovaný Heathcliff využije Hindleyho ochromení a usiluje o to, aby mohl co nejčastěji pobývat s Kateřinou a obnovit dřívější vzájemné pouto. Brzy však pozná, že Kateřina vůči němu ochladla. K vyvrcholení jeho zoufalství dochází ve chvíli, kdy se Kateřina svěruje rodinné chůvě a služce Nelly se svým záměrem provdat se za Lintona a Heathcliff nepozorovaně tuto rozmluvu vyslechne, i když nekompletní. Raněný do hloubi srdce utíká z Větrné hůrky, čímž způsobí velkou bolest Kateřině, která si zpětně uvědomí, že její vztah k Heathcliffovi je nevykořenitelný. Po jeho útěku psychicky velice trpí, až téměř onemocní, ale brzy si ji z Hůrky odváží Linton a pod jeho láskyplnou péčí se Kateřina zotaví. Nachází nový domov v pohodlně zařízeném Drozdově, zatímco Větrná hůrka po smrti Hindleyho manželky chátrá a pustne stejně jako její majitel, jenž se bezuzdně věnuje pití alkoholu, hazardním hrám a nočnímu hýření. Péči o syna Haretona nechává plně v rukou služky.

Kateřina, provdaná za Lintona, čeká dítě a svým manželem je přímo hýčkána. Zdá se být veselá a šťastná, když do poklidné rodinné idylky vpadne nečekaný návštěvník. Je to

Heathcliff vracející se ze světa, kde se velmi změnil. Divoce vyhlížeující, věčně umouněný chlapec se proměnil v dobře oblečeného a na první pohled majetného muže s chladně zdvořilým vystupováním. Kateřina má ze setkání dětsky nezkalenou radost, neboť její druh z dětství, s nímž se ztotožnila její duše, je jí pořád velmi blízký.

Heathcliff je však člověk ze zlomeným a nenapravitelně zničeným srdcem. Kromě mrtvého pana Earnshawa mu Kateřina byla jedinou nejbližší bytostí, ke které upnul své nejlepší city i naděje. Téměř celý svůj život byla ponižována jeho lidská důstojnost, byly mu upírány ty nejzákladnější lidské potřeby a marně se bouřil a protestoval, jeho osud byl společensky determinován. Každá jeho vzklíčená dobrá charakterová vlastnost byla v jeho duši okolím krutě zadupána, a když se dozvěděl o Kateřinině volbě manžela, zbytek kladných citů byl zadušen. Heathcliffovu osobnost zcela pohltily nenávist a šířavá touha po pomstě. Nadán dobrými rozumovými schopnostmi zosnoval krutý plán pomsty a důsledně jej začal uskutečňovat.

Po koupi zadlužené Větrné hůrky, kde se usadil jako její pán, často navštěvuje milovanou Kateřinu v Drozdově. Ta si začne uvědomovat tragiku svých citů: miluje povděčně svého pozorného manžela, s nímž čeká dítě, ale zároveň ji spaluje vášnivá láska k Heathcliffovi, se kterým je zřejmě niterně spřízněnější. Neřešitelnost situace a zmítání se mezi dvěma muži, kteří se vzájemně nenávidí, přivodí Kateřině nemoc fyzickou i duševní.

Citově raněný Heathcliff rozvíjí plán své pomsty: omámí Lintonovu sestru Isabelu, unese ji a po sňatku s ní velmi krutě zachází. Chce se tak pomstít Lintonovi i Kateřině.

Mezitím nešťastná a vyčerpaná Kateřina porodí dceru Katku a brzy na to zemře. Před smrtí ještě hovoří s Heathcliffem: "Usoužili jste mě, Heathcliffe, ty a Edgar. A teď ke mně chodíte proto naříkat, jako byste vy byli k politování. Já vás litovat nebudu, to ne! Ubili jste mě, a nijak vás to neotřásl, tuším. Jak jsi statný, Heathcliffe! Kolik let ještě hodláš žít, až tu nebudu?"

"Teď jsem poznal," vyčítal jí, "jak jsi - zlá a falešná! Proč jsi mě zavrhl? Proč jsi, Katko, zradila vlastní srdce? Nic tě nebudu těšit. Všechno si zasluluješ. Ty sama ses zabila. Jen si mě líbej a plač, vynuť ze mne polibky a slzy - co z nich budeš mít? Smutek a zmar! Milovala jsi mne - proč tedy, jakým právem jsi mě opustila? Jakým právem - odpověz! Snad pro tu mizernou slabůstku pro Lintona? Vždyť ani bída, hanba, smrt - nic, co by na nás mohl seslat bůh či ďábel, nic by nás bylo nerozloučilo. A tys to udělala sama, z vlastní vůle. Já jsem tě netrýznil, sama ses utýrala a tím jsi utýrala i mne! Že jsem statný? Tím hůř pro mne, copak chci žít? Jaký to bude život, až ty - bože, chtěla ty bys žít a mít duši pohřbenou v hrobě?"

Po Kateřinině smrti Heathcliff málem zešílí a je ještě ukrutnější ke své ženě Isabele. Těhotná Isabela od něj utíká, aby později žila sama jen se svým dítětem - chlapcem Lintonem.

Heathcliff nenasytně koná dál své dílo pomsty. Nejprve se kochá pohledem na úpadek Hindleyho, jenž zcela propadl alkoholu a mění se v lidskou trosku. Po čase dojde k fyzickému střetu mezi opilým Hindleym a Heathcliffem a Hindley, částečně na následky zranění, částečně snad na otravu alkoholem, umírá. Jeho syn Hareton nyní připadne Heathcliffovi a ten se k ubohému chlapci chová přesně tak, jak se kdysi Hindley choval k němu. S potěšením podporuje chlapcovu fyzickou zanedbanost, Hareton nesmí chodit do školy a Heathcliff s ďábelskou pečlivostí dbá na to, aby se chlapec nenaučil ani číst a nic, co by jen trochu kultivovalo a rozvíjelo jeho mentální schopnosti.

Léta plynou a v nich dorůstá nová generace. Jsou to potomci Earnshawů, Lintonů a Heathcliffa: Hareton, Katka a mladý Linton. Trpká pomstychtivost Heathcliffa nicméně nevyprchá ani léty. Po smrti Isabely si bere k sobě svého syna Lintona, který však je ve svých 17 letech těžce nemocný - má tuberkulózu. Tvrdý a nelítostný Heathcliff pohrdá křehkou lintonovskou povahou svého vlastního syna a snáší ho ve svém domě pouze jen jako nástroj své pomsty. Heathcliff se hodlá i nadále mstít za křivdy společnosti, díky kterým se zhroutil jeho sen o prostém, láskyplném štěstí i důstojném životě. Hodlá Lintona, majitele Drozdova, připravit o veškerý jeho majetek. Lstí vyláká mladou a nezkušenou Katku, která v odlehlé končině postrádá společnost vrstevníků, na Větrnou hůrku, kde ji pak uvězní a násilím přiměje, aby se provdala za jeho, na smrt nemocného, syna.

Katčin otec je vážně nemocný, a proto nemůže zasáhnout. Heathcliff provede svůj démonický plán a Katka se vrací k otci, pouze aby mu dala poslední sbohem u jeho smrtelného lože.

Jemnocitná a s láskou vychovaná Katka prožije na Větrné hůrce další děsivou událost: Linton brzy umírá a veškerý majetek obou starých rodů Lintonů a Earnshawů padne do rukou Heathcliffa. Heathcliff se navíc despoticky chová jak k Haretonovi, tak i ke Katce. Katka, zvyklá na úplně jiný život a zacházení, dokáže vše trpělivě snášet, při své hrdé povaze však občas odvázně vzdoruje.

Citát - rozhovor Katky s Heathcliffem:

"Nemusil byste mi vyčítat malý záhonek pro okrasu, když jste mě okradl o celé panství."

"Panství, děvko drzá! Jakživ jsi žádné neměla!" křikl Heathcliff.

"Panství - i peníze!" doplnila. Neuhnula jeho zlostnému pohledu a klidně hryzala zbytek kůrky od snídaně.

Oba mladí utlačovaní lidé v sobě brzy najdou zalíbení. Katka učí Haretona číst a Heathcliff je svědkem jejich počínající lásky, která mu připomíná jeho vlastní někdejší vztah s Kateřinou. Heathcliff je už unaven dlouhými roky, kdy žil jen pro pomstu, a dál už nemá sílu se mstít, už v tom nenalézá potěšení. Katčina tvář mu připomíná tvář zesnulé Kateřiny, jejíž přízrak se v jeho dlouho zkoušené a trpící psychice stále objevuje.

V jedné bouřlivé noci, kdy v původním Kateřinině dívčím pokoji nocuje Heathcliffův nájemce Drozdova, pan Lockwood,

se stane neuvěřitelná věc: za rozbitým oknem se objeví přízrak bloudící mrtvé Kateřiny. Vyděšený Lockwood vzbouří celý dům a Heathcliff odchází jako smyslů zbavený do Kateřinina pokoje. Ráno ho stará rodinná služka Nelly Deanová najde mrtvého.

Nelly, svědek tragédie minulé generace a hlavní vypravěč příběhu, se dočká úlevného splynutí potomků dvou starých rodů ve šťastném manželství.

Démonický charakter Heathcliffa a jeho obrovská destruktivní síla, které prostupují celým dílem, působí dojmem, jakoby výrazná postava Heathcliffa poněkud zaclonila ženské hrdinky románu, kterými jsou především Kateřina Earnshawová-Lintonová a její dcera Katka Lintonová, jež zdědí tělesnou krásu a podobu po matce s tím rozdílem, že namísto tmavokaštanových vlasů a hnědých očí, má Katka plavé vlasy a modré oči stejně jako její otec.

Kateřina Earnshawová, provdaná Lintonová, byla dívka velmi temperamentní, impulzivní, nespoutaně prudká, svéhlavá a umíněná. Někdy měla až despotické sklony a byla neovladatelná. Byla také velmi romantická a toužila po absolutní lásce. Její přílišnou citlivost by snad někdo mohl označit jako rozmazlenost a někdo by mohl říci, že byla i jaksí pánovitá, nepřizpůsobivá a - slabá.

Citáty - Nelly Deanová o Kateřině:

"Tak se nám milostslečna zase vrátila a byla od té době ještě nezkrotnější, útočnější a pánovitější."

"Doktor nás totiž varoval, abychom jí raději neodporovali a hleděli jí ve všem vyhovět, a tak se dívala na každého, kdo si nechtěl dát všechno líbit a odmlouval, jako na vraha ..."

"Žádné vzájemné ústupky nebyly: ona stála nehnutě a ti druzí povolili. A jak by mohla projevovat zlobu a prchlivost, když se nesetkávala s odporem ani lhostejností? Povšimla jsem si, že se pan Edgar z hloubi duše bojí ji rozčílit."

Kateřinina dcera Katka zdělila matčinu hrdost, odvážnou svéhlavost a umíněnost, ale uměla lépe ovládat své city, nebyla totiž prchlivá jako Kateřina a byla trpělivá (tato vlastnost její matce chyběla). Katka se také lépe dokázala přizpůsobit, což dokazuje její rychlá adaptace na nesrovnatelně horší prostředí i zacházení na Větrné hůrce ve srovnání se způsobem života, na který byla až dosud zvyklá v milující péči otce. Katka byla zkrátka psychicky mnohem silnější než její matka a také samostatnější, nezávislejší.

Důkaz své duševní síly podala Katka například tím, jak dovedla ovládnout své hořké city a umírajícímu otci nepřiznat svou trýznivou situaci v područí Heathcliffa. Neméně se její psychická síla projevila v tom, jak se vyrovnala se svým postavením na Větrné hůrce a nebála se ani drsného Heathcliffa a odvážně s ním hovořila takto:

"Vy, pane Heathcliffe, nemáte nikoho, kdo by vás měl rád. Můžete nás mučit, jak chcete, jedinou pomstu nám vzít nemůžete - víme, že vaše krutost pochází z toho, že jste nešťastnější než my. Vy jste nešťastný k nevypsání! Sám a sám, jako

Satan - i závistivý jako on! NIKDO vás nemiluje, NIKDO po vás nezapláče, že umřete. Nechtěla bych být vámi."

A nakonec je zde srovnání obou žen bystrýma očima Nelly Deanové: "... živá nálada v ní jen hrála, ale nebyla divoch: mírnilo ji laskavé srdíčko až přespříliš citlivé. Matku připomínala tím, jak silně dovedla přilnout k lidem, ale jinak se jí povahou nepodobala - byla tichá a jemná jako holubička, měla zvonivý hláseka snivý pohled, v hněvu se nevztekala, v lásce nebouřila, ale milovala hluboce a něžně."

I přes vážně baladický charakter románu nechybí v knize četné humorné nebo ironické poznámky:

Z dopisu Isabely služce Nelly o situaci na Větrné hůrce:

"Josef ho pospíšil léčit dávkou alkoholu, jehož působením hospodář nabyl zase vědomí a schopnosti pohybu."

Lockwoodovo vyprávění o návštěvě na Větrné hůrce:

"Mladík si zatím přehodil jakýsi nemožně utahaný kabát, stoupl si zpříma před plápolající oheň a měřil si mě shora úkosem asi tak, jako by nás dělila nesplacená krevní msta."

V knize nechybí ani nesmlouvavá kritika náboženského pokrytectví: (citáty)

"Znáte ty nesnesitelné, licoměrné svatoušky, co ustavičně leží v bibli, pro sebe si tam vybírají samé požehnání a tresty odkazují těm druhým? Pana Earnshawa se mu podařilo tím pobožnůstkářským řečnováním docela obalamutit ..."

"... jestli Lintonovic děti taky musí mrznout v neděli večer někde po koutech a rodiče si zatím hoví u ohně, div se neupečou, a hoduji, zpívají a jsou samý smích - co myslíte, Nelly? Myslíte, že taky musejí číst jenom samá kázání a že jim sluha pořád vtluoká náboženství do hlavy a za trest jim dává naučit se z bible celé sloupce jmen nazpaměť, když něco nevědí?"

Román "Na Větrné hůrce" je pozoruhodný také pro skutečnost, že samotný strhující příběh je čistou fikcí, Emily v něm využila autobiografických zkušeností snad jen při popisu věrné služebné, Nelly Deanové, ve které zobrazila typickou ženu z lidu: pragmatickou, energickou, obětavou, bez valného vzdělání, zato však se zdravým selským rozumem a intuicí. Takový charakter Emily zřejmě poznala u staré rodinné služky Tabby, která se stala téměř členem rodiny, podobně jako Nelly Deanová v románu.

Ale i úpadek Kateřininina bratra Hindleyho a jeho sebezníčení se zhýralým životem se zdá být významně podložen reálnou zkušeností s bratrem Branwellem.

A samozřejmě celý, obzvláštní fantazií vytvořený příběh je zasazen do reálného prostředí yorkshirských vřesovišť a je v něm ztvárněna ubíjející realita buržoazního světa smíšená s viktoriánskou represí citů a vášní.

Soudobá viktoriánská společnost plná skrupulí nebyla schopna přijmout její román s určitými, až naturalistickými rysy a nezjemněným, drsným, místy až vulgárním jazykem.

Citáty: (výroky Heathcliffa)

K manželce Isabele:

"Pryč, ženská pitomá, než tě rozdupu!"

O Hindleym:

"Poslal jsem pro doktora Kennetha, ale než přišel, to hovado zatím zdechlo."

Ke Katce:

"Vaše herky utekly"

K Nelly Deanové:

"Držte hubu Nedělejte mi tu kravál....."

Viktoriánská společnost nedokázala pochopit tak vášnivé a hluboké emoce, jak je Emily ukázala ve své knize. Tak silné drama lásky a nenávisti až za hrob zkrátka nebylo po chuti uhlazeným a distinguovaným příslušníkům tehdejších vzdělaných vrstev. Skutečnost, že něco takového vyšlo z pera ženy, byla jen přitěžující okolnost.

A tak se Emily ocenění románu za svého života nedočkala a trpce nesla zklamání z odmítavých postojů soudobých renomovaných kritiků. Na vysoce pochvalné recenze by si byla musela počkat až do našeho století.

Anne Brontëová

Akvarel od Charlotty Brontëové, 1834;

The Brontë Society

5/ Anne Brontëová a romány "Agnes Greyová" a "Dvojí život Heleny Grahamové" - porovnání obou románů a hrdinek

Anne Brontëová (1820-1849) za svůj krátký život stihla napsat dva romány: prvotinu "Agnes Grey" (1847), jež do češtiny dosud přeložena nebyla, a zralejší dílo "The Tenant of Wildfell Hall" (1848); český překlad Aleny Maxové nese titul "Dvojí život Heleny Grahamové". Do slovenštiny byla kniha přeložena s názvem "Tajomná pani Grahamová", přičemž oba tituly jsou voleny tak, aby odpovídaly obsahu knihy a přitom byly přiměřeně přitažlivé pro českého a slovenského čtenáře. Přesný překlad z anglického originálu by totiž zněl: "Nájemce (z) Wildfell Hallu" a zřejmě by našeho čtenáře na první pohled nezaujal tolik, jako výše uvedené modifikace původního titulu.

"Agnes Greyová" je dílo značně inspirované reálnou zkušeností Anne s prací vychovatelky v panských rodinách. V úvodu knihy je popsána hlavní hrdinka Agnes Greyová jako benjáminěk rodiny, kde vůdčí silnou osobností je matka. Ta pochází z rodiny venkovského šlechtice, ale vdala se za chudého duchovního, tedy podle soudobých měřítek: pod svoji úroveň. (Zde nacházíme přímou podobnost s rodiči sester Brontëových). Matka Agnes je vykreslena jako žena veselá, přičinlivá, šikovná, energická, žena se silnou vůlí schopná překonávat chudobu a životní nepřízeň. (I zde je patrná nápadná podobnost s matkou sester Brontëových). Otec rodiny je povahově značně slabší než matka, často podléhá pocitům deprese, nedostatečnosti, méněcennosti a neustále se sebeobviňuje kvůli tomu, že rodinu dostal do bídy díky špatnému rozhodnutí v oblasti financí.

Agnes, jako nejmladší z dětí, je stále považována za malé dítě a matka ani starší sestry ji nechtějí zapojit do běžných domácích prací. Odkazují ji na to, aby se učila nebo si hrála. Ale Agnes je už 18 let a chce být také něco rodině platná, pomoci jí ve finanční nouzi a něco i v životě dokázat. Chce se stát vychovatelkou, a tím se i sama živit. Její rodiče jsou nejdříve proti tomu, ale nakonec souhlasí.

A tak jemná a citlivá Agnes odjíždí do panské rodiny Bloomfieldových, aby vychovávala tři nejstarší z jejich dětí. Agnes je sice plachá, je však pracovitá a trpělivá, ale v rodině svých zaměstnavatelů je naprosto přehlížená. Musí snášet chladné, upjaté chování paní domu, plné bezduché pýchy. Dusi-ovou atmosféru rodiny podporuje pán domu, který je nejen odporudivě bezcitný, ale zároveň despotický.

Agnes má nejlepší snahu děti pečlivě vychovávat, brzy však zjistí, že její úpěnlivé snažení nemá téměř žádný efekt. Děti jsou neposlušné, nevychované a doslova zlé. Agnes je šokována chováním nejstaršího chlapce, jenž je zvyklý týrat zvířata. Dokonce jí předvádí, jak malým vrabcům za živa trhá nožky. Jeho otec a nezvedený strýc ho v tom ještě podporují a mají z toho zábavu.

Hlavní hrdinka se všemožně pokouší takto citově deformované děti napravit, trpělivě zkouší různé výchovné metody, protože velmi chce uspět a dokázat tak své schopnosti. Ovšem brzy se ukáže, jak marná je její tvrdá práce. Jako vychovatelka má úplně svázané ruce: nesmí děti potrestat, i když si ji dokonce dovolí bít nebo se jí hrabat v osobních věcech.

Děti dobře vědí, že jejich vychovatelka nemá žádnou pravomoc, a podle toho se chovají: dělají samé naschvály a jsou naprosto neposlušné. Když se však chování dětí někdy nelíbí jejich rodičům, obviňují Agnes ze špatné výchovy. Ta je vystavena neustálé kritice, ať dělá cokoli, přičemž nesmí děti ani pořádně napomenout nebo je dokonce potrestat, a tím je usměrnit.

Anne Brontëová na tomto místě podala až šokující obraz ponižujícího postavení vychovatelky v panské rodině. Na vlastní kůži spolu s bratrem Branwellem poznala, jak bohaté vrstvy absolutně nerespektují vzdělanost, jak jsou jejich příslušníci povrchní a nadutě povýšení, jen proto, že mají peníze. Své děti kazí nerozumným rozmazlováním a vychovávají tak sobecké jedince neschopné soucítění s bližním, jedince, které nezajímají city, ale jsou zaměřeni pouze na věci a majetek.

Anne také z vlastní zkušenosti znala bolestný pocit osamělosti, který zakoušela v tak nevlídné a citově prázdné atmosféře. Tento pocit věrně zobrazila ve svém románu: nešťastná Agnes pláče ve své komůrce, ale nevzdává se a stále se snaží aspoň trochu kladně ovlivnit zlé děti. Její úporná práce je však, kromě rodičů, mařena ještě strýcem, panem Robsonem. Ten děti kazí ještě více a podporuje je v krutém jednání. Děti jsou svědky toho, jak brutálně týrá psy a ničí ptačí hnízda.

Ubohá Agnes je po roce nakonec obviněna ze špatné práce a propuštěna. Pomocí inzerátu ale opět získává místo guvernantky, tentokrát v rodině pana Murraye.

Po čase je Anežka pozvána svou bývalou svěřenkou, již vdanou baronkou Rozálií, na návštěvu do jejího domu. A zde je Agnes svědkyní ne zrovna ideálních rodinných vztahů. Manžel Rozálie pije, hraje hazard a má četné milenky. (Inspirace bratrem Branwellem). Rozálie jím pohrdá a lituje, že si ho vzala. Agnes nešťastné mladé baronce radí, aby se věnovala své malé dceři.

Zde má román jakýsi didaktický podtón: Rozálie vystřízlivěla ze své původní lehkomyšlnosti a také povrchnosti. Manžela si totiž vyvolila dle společenského postavení a bohatství, nikoli z lásky.

Při návštěvě Rozálie se Anežka také dozví, že kněz Weston se odstěhoval a působí v jiné farnosti. Jaké je její překvapení, když po návratu domů při romantické procházce po pobřeží potká Westona a zjistí, že žije na faře v sousední vesnici. Zalíbení mladých lidí pokračuje a Weston brzy začne navštěvovat Agnes v jejím domově.

Nic již nemůže být na překážku lásky mladé dvojice: všechny Anežčiny někdejší sny se nakonec vyplní. Weston se s ní ožení a posléze se jim narodí tři děti. Všichni žijí v rodinné harmonii plné lásky a spokojenosti.

Další svůj román Anne Brontëová publikuje v následujícím roce 1848. Je to román "Dvojí život Heleny Grahamové". V něm se již neobjevují vychovatelské strasti, nýbrž jeho hlavním tématem je utrpení mladé ženy provdané za bezuzdného zhýralce.

Námět k postavě člověka propadlého alkoholu poskytl Anne v bohaté míře její bratr Branwell. Jelikož Anne byla svědkem bratrova pozvolného úpadku, mohla věrně a detailně, ve vši otřesnosti, popsat sebezničení člověka s velmi slabou vůlí a nepevným charakterem.

Příběh začíná vyprávěním mladého venkovského statkáře, pana Markhama, který čtenáře seznamuje s prostředím venkovské samoty a s lidmi v něm žijícími. Markham se vlastně svěruje prostřednictvím dopisů svému švagrovi a příteli.

Postupně je představena i záhadná nově příchozí nájemkyně polorozpadlého panského sídla Wildfell Hallu. Je to mladá a výjimečně krásná žena, paní Grahamová. V několika k obýváním upravených místnostech žije spolu se svým pětiletým synem Arthurem a starou služkou.

Mladá dáma, která se vydává za vdovu, je velmi uzavřená, avšak zvyklosti jí velí seznámit se s místními obyvateli, kteří ji podrobí téměř výslechu. Helena Grahamová vzbudí velkou zvědavost svou nevšední osobností. Projeví se jako silná žena s vlastními názory, vzdělaná a talentovaná. Zdrženlivé vyprávění o její minulosti podnítí v konzervativní společnosti místních statkářů, vikáře a vdavekchtivých dívek k rozšiřování vymyšlených pomluv vůči její osobě. Mladý Markham však pomluvám nevěří. Je naopak okouzlen Heleninou tajemností a krásou, přestože je zahrnován více než přátelskou péčí dcery místního vikáře, Elizy.

Markham se sbližuje s Helenou Grahamovou, a když navíc pozná její ušlechtilou povahu, zamiluje se do ní. Ona do něj také, ale nedává mu své city najevo. Markham obhajuje paní Grahamovou, kdykoli o ní slyší pomlouvačné řeči do té doby, než ji náhodou přistihne v důvěrném rozhovoru s jedním ze svých přátel, panem Lawrence. Markham se domnívá, že jsou milenci, začne žárlit a na oba zanevře. V návalu žárlivosti dokonce Lawrence zraní.

Když Helena Grahamová pozná, že Markham ji upřímně miluje, odhodlá se půjčit mu svůj deník, aby mu tak odhalila svoji minulost, objasnila tajemné okolnosti jejího současného života a vysvětlila určité záhadné chování.

Markham se prostřednictvím deníku dozvídá o neradostném Helenině manželství. O tom, jak se nezkušená provdala za statkáře Arthura Huntingdona, který se v manželství projevil jako bezohledný, lehkomyšlný a požívačný sobec bez jakýchkoli morálních skrupulí. Huntingdon je nestřídmý slaboch a i v manželství dál žije rozmařilým mládeneckým životem, na který byl zvyklý. Se svými kumpány se v Londýně po mnoho měsíců v roce oddává nemírnému pití alkoholu a nočnímu hýření. Helenu s malým dítětem nechává doma samotnou. Ta zprvu vše trpělivě snáší a snaží se manželovi domlouvat, ale Arthur situaci řeší tím, že si své přátele-kumpány zve domů a spolu s nimi ubíjí čas i své zdraví v dalším opíjení a oplzlých zábavách. Dokonce kazí svého synka tím, že mu dává pít alkohol a nevinné dítě učí říkat nejvulgárnější slova. Helena velmi trpí a přemýšlí o útěku, aby zachránila aspoň svého syna před zhoubným vlivem jeho otce.

Utrpení Heleny nabývá vrcholu, když manžela přistihne při nevěře s Annabellou, ženou jednoho z Arthurových kumpánů. Po této poslední ráně její lásce Helena utíká s pomocí svého bratra, Frederika Lawrence, se synem a věrnou služkou do vzdáleného Wildfell Hallu. Protože chce svou totožnost úzkostlivě utajit, začne užívat dívčího jména své matky: Grahamová.

Jediným blízkým člověkem v cizí krajině je její bratr Lawrence, který pomáhá Heleně prodat její obrazy. Helena je talentovanou malířkou a chce si na živobytí vydělat sama, nechce žít na útraty svého bratra. Lawrence, jenž Helenu navštěvuje ve večerních hodinách, aby nevzbudil pozornost místních obyvatel, je pak mylně pokládán za milence Heleny.

Po vyjasnění všech těchto okolností je Markham velmi šťastný, že Helenino srdce může patřit jemu, a vyznává jí lásku. Helena se přes všechnu svou náklonnost k Markhamovi chová zdrženlivě a po krátké době odjede. Zoufalý Markham se dovídá, že se vrátila zpět k nemilovanému manželovi. Z Heleniných dopisů Lawrencovi se dovídá, že důvodem jejího návratu bylo vážné zranění manžela a následná nemoc. Helena cítí jako svou povinnost ho ošetřovat. Prožívá vyčerpávající období plné vrtochů svého nemocného muže. Přes veškerou péči Huntingdon nakonec umírá a Helena je konečně volná. Zanedlouho však také umírá Helenin strýc, který jí odkazuje všechn svůj majetek. Helena se tak stává bohatou dědičkou, majitelkou dvou panství. Markham ji stále vášnivě miluje, ale je příliš hrdý na to, aby se jí vnucoval, a když se dozví o

jejím bohatstvím, začíná pochybovat, že by se o ni jako pouhý statkář směl ucházet. Zná velmi dobře společenské předsudky a kastovnícké bariéry: Helena je nyní žádoucí pro daleko bohatší nápadníky. Přesto se pokusí ji vyhledat, aby alespoň zjistil, zda ho má stále ráda, jak mu před odjezdem naznačila. Po mnoha nedorozuměních nakonec získává milovanou Helenu a oba se konečně dočkají vytouženého štěstí.

Také osudy ostatních hrdinů se uzavírají a z celé knihy je patrné, že zlo je potrestáno a dobro po zásluze odměněno. Tak nevěrná, povýšená a lehkomyšlná Huntingdonova milenka Annabella umírá opuštěna v bídě v cizí zemi, vypočítavé, vše-
tečné, povrchní a pomlouvačné venkovské dívky přicházejí o solidní ženichy a zhýralý a bezcitný alkoholik Huntingdon si svou lekovážností zničí zdraví a posléze ve velkých bolestech umírá ani ne třicetiletý.

Je opravdu nesporné, že jako předobraz tohoto veskrze záporného hrdiny si Anne Brontëová vzala příklad bratra Patricka Branwella, jehož slabošská povaha, nedostatek vůle a sebekontroly mu přivodily brzkou smrt způsobenou nezřízeným životem, přemírou pití, a konečně i užíváním opia. Hlavní hrdina jako by mu z oka vypadl.

Naopak štěstí se dočkají osoby, které se buď včas napraví a vydají se cestou spořádaného života, jako to udělají někteří bývalí kumpáni Huntingdona, anebo: nejvíce jsou štěstím, radostí a nezkalenou láskou odměněni ti nejvytrvalejší, nejtrpělivější a mravně nejsilnější, tedy Helena Grahamová

a Gilbert Markham. Po mnoha utrpeních a nesnázích je jejich štěstí dovršeno ve spokojeném manželství s nadějným potomstvem i ve hmotném dostatku.

Kromě dominujícího tématu - pádu člověka a utrpení jeho okolí se v knize objevuje kritika některých vedlejších charakterů - například povrchnosti některých dívek, které usilují pouze o to, aby se dobře vdaly. Tím "dobře" ovšem mají na mysli pouze materiální blaho. Mezi tyto dívky patří i vikářova dcera Eliza, jež si myslela na Markhama.

V neposlední řadě v knize silně vnímáme i kritiku viktoriánské společnosti s jejím nemilosrdnými pravidly, kdy majetek a postavení tvoří umělé bariéry mezi lidmi a tvrdě zasahují do jejich osudů.

Avšak v románu nechybí ani svěží humor a ironie:

Citáty:

O jedné z venkovských dam:

"...a chrčila to ze sebe patrně jen proto, aby její neúnavná mluvidla neměla ani okamžik oddechu. Přinesla si pletení a vypadalo to, že se její jazyk vsadil s prsty, kdo se bude pohybovat rychleji a nepřestane."

Markham, šťastný při odhalení svého omylu:

"Uklonil jsem se nevěstě a ženichovi potřásl rukou, div že jsem mu ji neutrhl."

Markham na námluvách v domě Heleny Grahamové:

"Zatímco paní Maxwelllová se mnou vážně rozmlouvala o tak poutavých námětech, jako je počasí, zima a stav silnic."

Pozoruhodná je otázka emancipace ženy a ukázka charakteru Heleny Grahamové, její hrdosti, přemýšlivého ducha a odvahy. Citáty:

Rozhovor Heleny s Markhamem:

"Že ne? Tvrdíte přece, že ctnost se rodí jen na základě pokušení - a na druhé straně říkáte, že žena má být pokušení vystavena co nejméně, co nejméně být obeznámena s hříchem a čímkoli, co s ním souvisí. Zřejmě ji tedy pokládáte buď za skrz naskrz zkaženou už od přírody, anebo za tak lehkomyšlnou, že nedovede pokušení odolat. Dokáže být čistá a nevinná, pokud je držena zkrátka a vychovávána v nevinnosti, ale protože není povahou ctnostná, stačí jí ukázat, jak se hřeší, a už je z ní hříšnice. Čím víc toho ví a čím větší má svobodu, tím je zkaženější, kdežto silnější pohlaví tíhne k počestnosti přirozeně a je zaštítno kromobyčejnou odolností, takže čím více muž podrobuje svou ctnost zkouškám a nebezpečenstvím, tím víc ji rozvíjí a"

Helena po napadení její ctnosti:

"Vy se odvažujete mě podezírat, pane Hattersley?" zeptala jsem se téměř bez sebe zuřivostí.

Helena při milostném útoku jednoho z přátel svého muže, pana Hattersleye:

"Ještě jsem neviděla člověka, který by byl tak vzrušen. Vrhla se ke mně, ale já jsem uchopila nůž na oškrabávání barev a namířila ho špičkou proti němu."

Takové jsou tedy hrdinky Anne Brontëové: ženy nanejvýš ctnostné, silné, s pevnou vůlí. Často jsou tvrdohlavé, ne však

nepříjemně svéhlavé. Usilují o rovnoprávné postavení s muži, ponechávají si však své typicky ženské vlastnosti: trpělivost, vlídnost a jemnost.

Jak již bylo řečeno, oba autorčiny romány mají zřetelné autobiografické rysy. Druhý román je ve srovnání s prvním dějově spleťitější, líčením různých charakterů lidí mnohotvárnější a je i tématicky závažnější.

6/ Typické motivy objevující se v románech sester Brontëových a porovnání všech tří sester a jejich tvorby z hlediska obsahového i kompozičního

Přestože životní osudy a inspirace sester Brontëových byly do značné míry společné, každá z nich vytvořila svým způsobem odlišné dílo. Sestry se povahově lišily a podle toho byly povahově odlišné i hrdinky jejich knih, i když - nelze nevysledovat některé společné rysy jejich románových hrdinek.

Také co se týče tematiky jednotlivých knih, nacházíme v díle sester určité styčné body, určité motivy, které mají společné.

Všechny tři sestry například ve svých dílech ztvárnily ožehavé téma konfrontace mocného, společensky prestižního světa bohatství se světem chudoby. (Nejsilněji tato konfrontace vyznívá v Charlottině románu "Shirley", který bývá označován za román sociální). Téma chudoba versus bohatství se objevuje ve všech románech sester spolu s přirozenou touhou hlavních hrdinů po lásce a porozumění, citech neokleštěných společenskými konvencemi.

Láska hlavních protagonistů je vždy nějak komplikována: její realizace je buď úplně, anebo dočasně nemožná, a hlavní hrdinové proto velice trpí. Trápení tak prožívají všechny ústřední dvojice hrdinů: Jana Eyrová - Rochester, Shirley - Luis Moore, Karolína Helstonová - Robert Moore, Lucie - profesor Emanuel Paul, Kateřina - Heathcliff, Agnes - farář Weston, Helena Grahamová - Gilbert Markham.

Snad nejvýraznější motiv velké, vášnivé, nenaplněné lásky na život a na smrt najdeme v románu Emily "Na Větrné hůrce".

Společné je sestrám Brontëovým i směřování k "happy endu" svých románů, i když někdy vykoupeném tragickými událostmi ("Na Větrné hůrce"). Ke kýženému "šťastnému konci" vedly sestry s největší pravděpodobností jejich vlastní nenaplněné touhy a sny. Jedinou výjimku z tohoto směřování učinila Charlotte ve "Villette", kde konečné vyznění románu částečně ponechala na čtenářově fantazii.

Dalším společným motivem sester je motiv smrti, kterou sestry poznaly opravdu zblízka. Nejenže žily na faře obklopené hřbitovem, takže z oken svého domova měly neustálý výhled na příbytky zemřelých, ale také proto, že smrt byla častým hostem přímo v jejich rodině. Setkávaly se s ní prakticky od malička. Nejprve to byla smrt jejich matky, potom zemřely nejstarší sestry Maria a Elizabeth, později teta a bratr Branwell. Hlavní hrdinové se nejčastěji stávají obětí tuberkulózy, podobně jako tomu bylo u členů Brontëovy rodiny.

Někteří hrdinové si však přivodí smrt vlastním zaviněním. Takovouto zbytečně předčasnou smrtí zemře syn tety Reedové v knize "Jana Eyrová", tkadlec Hartley v "Shirley", Kateřinin bratr Hindley ve "Větrné hůrce" a Arthur Huntingdon v románu "Dvojitý život Heleny Grahamové". Spisovatelky se zde inspirovaly žalostným příběhem svého bratra Branwella, jehož zabil alkohol a drogy. Sestry, které měly na očích pozvolný bratrův úpadek, musely nutně velmi trpět. Všechny projevíly k takovému ztroskotání člověka silně negativní postoj a ve svých

knihách podaly obraz sebezničení a degradace člověka ve vši hrůze, nechutnosti a odpudivosti, tak, jak to znaly z vlastní zkušenosti.

Mužští hrdinové, kteří takto dopadají, jsou v románech sester líčeni jako slaboši bez pevné vůle, neschopní zvládnout nepřízeň osudu a citové krize. K jejich fiasku často přispěje předchozí rozmazlování. Hrdinové jsou zvyklí na hýčkání, nemají žádné povinnosti a při střetu se sebemenšími problémy hledají únik v alkoholovém zapomnění.

Zde je patrná paralela se životem sourozenců Brontëových. Branwell byl jako jediný chlapec v rodině všelijak protěžován, zatímco jeho sestry se od malička musely se životem tvrdě prát. To je zocelilo a vybavilo pro život tak důležitými vlastnostmi jako je samostatnost, nezávislost, disciplinovanost, ctižádost a tvrdost. Jsou to vlastnosti, které má i většina jejich hrdinek (kromě příliš vášnivé, romantické a impulzivní Kateřiny).

A ještě jedna postava bývá v románech sester Brontëových vyličená s velmi podobnými rysy: je to postava věrné chůvy a služebné, energické, boдрé ženy z lidu, trochu prostořeké, ale vždy citlivě chápající. Takto sestry přenesly do svých románů svou milovanou chůvu a služku Tabby, jejíž vlastnosti má například Bětuška v "Janě Eyrové", Nelly Deanová ve "Větrné hůrce" nebo Rachel v "Dvojím životě Heleny Grahamové".

Další silný prvek zaznívající v díle sester je téma dědictví, jež zasahuje do osudů titulních i vedlejších postav.

A tak dědictví dopomůže ke štěstí Janě Eyrové, Shirley, Heleně Grahamové nebo i Paulině de Bassompierre z "Villette". Oproti tomu ve "Větrné hůrce" se dědictví stává předmětem spekulací a nástrojem pomsty Heathcliffa, než přejde na pravé dědice.

Rodina Brontëova se patrně celý život potýkala s finančním nedostatkem, a proto se podvědomá tajná touha sester po spásném dědictví odrazila v jejich literárních pracech.

Ani jedna ze sester neopomněla své knihy okořenit dávkou humoru, ironie nebo satiry. Je až překvapující, jaké humorné pasáže vzešly z pera dívek majících neustále na očích dílo smrti a žijících dosti neradostným životem.

A konečně rámeček románů všech tří sester tvoří vždy malebný popis krajiny a dovedně postihnuté zvraty počasí.

Následující téma se objevuje především u Charlotty a Emily: je to velmi ostrá kritika církve, hlavně jejího pokrytectví. Sestry v dílech nelítostně odsoudily vypočítavé pánbíčkáře či bezhlavé lpění na náboženských dogmatech. Snad se tak otevřená a nesmiřitelná kritika někomu bude zdát zvláštní u dcer kněze, ale sestry Brontëovy byly vlastně zbožné v tom nejčistším slova smyslu. Ctily "Boží zákony" jakožto mravní kodex a předmětem jejich kritiky byly pouze nešvary církve, tak, jak je viděly, zřejmě v hojné míře, kolem sebe. Nejstipulavějším sarkasmem se do "služebníků Božích" pustila Charlotte v "Shirley". A se zdravým odporem se staví také proti náboženskému fanatismu reverenda Riverse v "Janě Eyrové". Ve "Villette" je stejně hořké kritice podroben páter Silas.

V dalších motivech se shodovaly jen Charlotte s Anne. Je to hlavně motiv nerovného vztahu muže a ženy a snaha po zrovnoprávnění. Nerovnost v milostném vztahu je dána například sociální rozdílností (chudá Jana Eyrová - bohatý Rochester, chudá Karolína Helstonová - bohatý Robert Moore, bohatá Shirley - chudý Luis Moore, bohatá Helena Grahamová - chudší Gilbert Markham), nebo i náboženskými překážkami (protestantka Lucie Snowová - katolík Paul Emanuel).

Úsilí po rovnoprávnosti ženy s mužem vyjadřují spisovatelky mimo jiné i snahou svých hrdinek být na muži ekonomicky nezávislé, to znamená, že hrdinky poctivě pracují a pokouší se obstát ve společnosti. Živí se výhradně intelektuální prací - převážně jako učitelky či vychovatelky v bohatých rodinách (Jana Eyrová, Lucie Snowová, Agnes Greyová) nebo zpeněžením svého výtvarného díla (Helena Grahamová). Zde nacházíme odkaz k malířskému talentu Brontëovy rodiny. Téma malířského nadání se objevuje v obou románech Anne, ale i v Charlottině románu "Jana Eyrová". Mnohem podrobněji však obě sestry ztvárnily ve svých knihách životní zkušenost s trpkým údělem vychovatelek a domácích učitelek v panských rodinách, kde musely snášet mnohdy pokořující chování boháčů.

Snad proto se hrdé sestry tolik snažily založit si vlastní školu a tento neuskutečněný sen se podařilo realizovat alespoň hlavním postavám jejich románů: Charlottině Janě Eyrové a Lucii Snowové a Annině Agnes Greyové.

A zbývají motivy charakteristické vždy jen pro jednu ze sester.

U Charlotty tedy přibývá téma sirotky a bolestně vnímaná absence matky. Sirotky jsou Jana Eyrová, Karolína Helstonová a Lucie Snowová - tudíž hlavní představitelky všech jejích knih.

Neméně výrazný je i motiv neustálého hodnocení ženské krásy jako jednoho z prostředků, jak dosáhnout náklonnosti milované osoby. Hlavní hrdinka obyčejně neoplývá fyzickými půvabů, má pouze ušlechtilé rysy nebo je elegantní. Tato hrdinka se porovnává s ostatními významnými ženskými postavami, které jsou líčeny jako krasavice, ale často jim chybějí odpovídající duševní kvality. V "Janě Eyrové" je takovouto krasavicí Blanka Ingramová, jež je domnělou Rochestrovou nevěstou, je však vypočítavě chladná a domýšlivá. Ve "Villette" je to Ginevra Fanshawová, krásná, lehkomyšlná koketa, jejímž jediným cílem je vyšvihnout se na společenském žebříčku pomocí výhodného sňatku. Pouze v "Shirley" je stejnojmenná hrdinka obdařena i krásnými duševními vlastnostmi, které se snoubí s jejím půvabným zevnějškem.

Zdá se, že Charlotte trpěla určitým komplexem méněcnosti, pokud jde o fyzickou krásu.

Za zmínku stojí i velký věkový rozdíl, který bývá mezi literárními milenci. V Charlottiných knihách je muž vždy podstatně starší, jak to vidíme u dvojic Rochester - Jana Eyrová, Robert Moore - Karolína Helstonová i profesor Paul Emanuel - Lucie Snowová. I tady se autorka bezpochyby inspirovala vlastními prožitky a vztahy.

Cenným rysem tvorby Charlotty Brontëové jsou četné filozofické a náboženské úvahy, kterými proložila své knihy. Ty čtenáře nutí k zamyšlení, neboť se mu otvírají zajímavé náhledy na život prostřednictvím Charlottina vnímavého ducha.

V díle Emily pak narazíme na náznaky mýtu (např. toulání se mrtvé Kateřiny po blatech a její zjevení v okně). Zde se autorka jakoby vrátila k tématice tzv. "černých", hrůzostrašných románů z konce 18. století, či se inspirovala lidovými tradicemi, v jejichž povědomí přežily dávné mýty a pověry.

V románech Anne se navíc, oproti motivům, které má společné se sestrami, objevuje téma sebeobětování až sebezapření. Anne byla svou povahou nejmírnější ze sester. Měla povahu velmi poddajnou a trpělivou a byla snad až příliš submisivní. Těmito vlastnostmi oplývají i její hrdinky.

Co se týče formálního zpracování literární látky, zde se sestry poněkud liší ve způsobu sdělení.

Charlotte Brontëová klade důraz na bezprostřední, intenzivní kontakt se čtenářem, a proto jej nesčetněkrát oslovuje a obrací se na něj. Tímto způsobem navozuje atmosféru jakéhosi důvěrného rozhovoru se čtenářem, jako by se čtenáři přímo zpovídala.

Ukázky z "Jany Eyrové":

"Snad si myslíš, čtenáři, že jsem při těch změnách prostředí a osudu zapomněla na Rochestra."

"Nemohu odpřisáhnout, čtenáři, že se v mém hlase
neozýval tlumený jízlivý tón."

"Snad jsi docela nezapomněl na Adélku, čtenáři?"

A ze "Shirley":

"Ano, čtenáři, musíme uzavřít účty. Zbývá mi stručně dopově-
dět, jak to dopadlo s některými osobami, s nimiž jsme se sez-
námili v našem vyprávění, a pak si musíme podat ruce a pro
tentokrát se rozejít."

V samé podstatě jde o relativně konvenční literární
techniku.

Naproti tomu Emily zvolila velmi důmyslnou a neotřelou
kompozici svého románu, když použila kombinovanou techniku
několika časových rovin (román začíná v přítomnosti a pomocí
retrospektivního vyprávění se odhaluje jádro příběhu, který
pokračuje do budoucnosti) a vyprávění příběhu několika oso-
bami mužského i ženského pohlaví. Jde o zajímavý způsob vyprá-
vění, kde děj je nahlížen z několika zorných úhlů, jak ho
vypráví pohodlný nájemce Drozdova Lockwood, stará věrná služ-
ka Nelly, či zprostředkovaně - formou dopisů - Heathcliffova
manželka Isabela.

Složitá kompozice románu udržuje čtenáře v neustálém
napětí a pozornosti, a dodává tak románu zvláštní působivost.
V každém případě použití této techniky bylo ve své době pře-
vratné.

Anne Brontëová použila ve svých románech dvě různá formální vyjádření. Její prvotina je psána v dobově tradiční ich-formě, bohužel ničím neobohacené.

Ve druhém literárním díle jakoby Anne poněkud napodobila formální ztvárnění své sestry Emily. Celý román je vyprávěn formou dopisů nebo deníkových záznamů hlavních protagonistů, což mu dodává na zajímavosti. Autorka ve svém druhém románu zvolila nesrovnatelně nápaditější kompozici, a tím se umělecky posunula, vzhledem ke své prvotině, o značný kus dopředu.

Navzdory této skutečnosti se však v obou svých románech nevyhnula určitým začátečnickým tvůrčím chybám (vedle zdařilého vyličení dobových společenských poměrů a prostředí středních i bohatších vrstev). Těmito chybami je jistá didaktičnost románů a s ní spojená černobílost postav: na jedné straně vidíme charakterově bezchybné světice (v postavě Heleny Grahmové navíc nacházíme stejnou bezkazovost i na její tělesné schránce a nakonec je i po společenské stránce perfektní), na druhé straně jsou velmi kontrastně popsány charaktery výslovně záporné, často bez jediné chvályhodné vlastnosti (Huntingdon).

Protože smrt příliš brzy ukončila život Anne Brontëové, zůstává otázka, jaký by byl její další literární vývoj.

7/ Závěr: celkové zhodnocení díla sester Brontëových, jeho význam pro světovou literaturu a uvedení některých filmových zpracování stěžejních děl

Dílo sester Brontëových se nesmazatelně zapsalo do zlatého fondu světové literatury a bylo přeloženo do mnoha jazyků světa, což dokládá jeho velikou celosvětovou úspěšnost.

Neméně slavné a vzpomínané jsou autorky ve své vlasti. Domov sester, fara v severoanglické vsi Haworthu, se stal druhým nejvyhledávanějším anglickým literárním památníkem hned po Shakespearově Stratfordu.

Pokud jde o tvůrčí postup sester a zařazení do uměleckého stylu, setkáváme se v jejich tvorbě především se směsí realismu a romantismu. Někdy nacházíme až principy kritického realismu, nebo naopak narazíme na náznaky preromantických tendencí. "Shirley" je nadto označována za román sociální.

V čem byly a dodnes jsou romány sester Brontëových tolik přínosné? Nejde jenom o nesporné estetické kvality knih s jejich neopakovatelným dobovým koloritem drsné přírody severní Anglie či domácí pohody anglických krbů. Velkým přínosem a odvážnou novinkou sester byly, v tehdejší době vzácné, emancipační postoje, které prezentovaly ve svých knihách.

Hlavní protagonistky nejsou žádné ušlápnuté, nevědomé chudinky závislé pouze na vůli mužů, nýbrž do čela románů jsou postaveny ženy vzdělané, energické, samostatné, finančně nezávislé, které bojují za rovnoprávnost s muži. Významná je i

snaha žen po osvobození se ze sešněrovaných konvencí soudobé společnosti. Hrdinky brání své právo na lásku bez ohledu na kastovnícké a majetkové překážky. Většina hlavních hrdinek jsou ženy s obdivuhodnou inteligencí i psychickou silou.

Kromě tohoto typu ženy, Emily, jež se od sester povahově značně lišila, vytvořila typ odlišné hrdinky v postavě Kateřiny Earnshawové. Zda se Kateřina v povaze podobá samotné velmi uzavřené Emily, lze se jen dohadovat. Tak jako tak je Kateřina dívka silně emocionálně založená, romantická, vášnivá, nespoutaná a nepřizpůsobivá. Je tedy obdařená vlastnostmi, jaké běžná viktoriánská žena postrádala.

Jakkoli nepochopené a kritizované bylo dílo Emily Brontëové ve své době, kvůli neobvyklosti ženské hrdinky i drsným výjevům, současnými kritiky je její "Větrná hůrka" považována za jedno z vrcholných děl anglického románu viktoriánského období a ze všech sester je Emily hodnocena nejvýše.

Romány Charlotty Brontëové autorku proslavily už v době jejich vzniku a jediná Charlotte tak mohla dokonale vychutnat svou slávu. Bylo jí dopřáno stýkat se s předními osobnostmi tehdejší anglické literární scény, jako byli například William Makepeace Thackeray nebo Elizabeth Gaskellová, která později napsala Charlottin životopis ("The Life of Charlotte Brontë, 1857).

Charlottu Brontëovou by jistě potěšilo, kdyby věděla, že její romány jsou čtenářsky vyhledávané dodnes.

Anne Brontëová, která se, stejně jako Charlotte, dožila úspěšného přijetí své tvorby a příznivého ohlasu, se bohužel netěšila ze své slávy dlouho. Brzy po uveřejnění svého druhého románu jí tuberkulóza předčasně ukrátila život.

Dnešními kritiky je Anne oceňována nejméně ze všech sester; pravděpodobně pro určitou nepřesvědčivost některých postav.

Největší oblibě se i v našem bouřlivém, atomovém století stále těší především díla Emily a Charlotty, jejich nezapomenutelné romanticky laděné romány "Na Větrné hůrce" a "Jana Eyrová". Oba byly mnohokrát zfilmovány.

Velmi známá jsou filmová zpracování "Větrné hůrky" režiséra W. Wylera (U.S.A. 1838), L. Buñuela (Mexiko 1953), nebo R. Fuesta (Velká Británie 1970) - v této naposled uvedené verzi hlavní roli Heathcliffa ztvárnil slavný britský herec Timothy Dalton.

Také "Jana Eyrová" poskytla vděčný materiál k filmovému ztvárnění mnoha umělcům. Známé jsou filmy režisérů R. Steven-sona z roku 1943 a D. Manna z roku 1970.

Díky nadčasovému tématu odvěké lidské touhy po opravdové, ničím neomezované lásce, lidské důstojnosti a rovnoprávném postavení mezi lidmi jistě neztratí dílo sester Brontëových svoji aktuálnost a přitažlivost ani v příštím tisíciletí.

BIBLIOGRAFIE:

Charlotte Brontë: "Jana Eyrová", Čs. spisovatel, Praha 1994

"Shirley", Svoboda, Praha 1995

"Villette", Albatros, Praha 1990

Emily Brontë: "Na Větrné hůrce", Odeon, Praha 1968

Anne Brontë: "Agnes Grey", Penguin Popular Classics, London 1994

"Dvojí život Heleny Grahamové", Naše vojsko, Praha
1995

Zdeněk Stříbrný: "Dějiny anglické literatury", Academia, Praha
1987

Eva Oliveriusová a kol.: "Dějiny anglické literatury", SPN,
Praha 1988

Vladimír Macura a kol.: "Slovník světových literárních děl",
Odeon, Praha 1988

"The New Encyclopedia Britannica" (Encyclopedia Britannica, Inc.),
Chicago, U.S.A. 1991

"Slovník spisovatelů" - Libri, Praha 1996

Elizabeth C. Gaskell: "The Life of Charlotte Brontë", Leipzig,
1859